

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT

Kristiina Vaik

EESTI KEELE
MUUTEMORFOLOOGIA
OMANDAMISEST *WUG* KATSE PÕHJAL

Bakalaureusetöö
Juhendaja Virve-Anneli Vihman

TARTU 2014

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Ülevaade substantiivi morfoloogiast	6
1.1. Algvorm	6
1.2. Morfoloogilised tunnused	6
1.3. Muuttüübid ja muutkonnad	9
1.4. Grammatiliste käänete moodustus	10
2. Eesti keele muitemorfoloogia omandamise uurimisest	12
2.1. Morfoloogiline areng	12
2.2. Fonoloogilised tegurid: silp, reduplikatsioon ja lõpufoneem	13
2.3. Morfoloogia eripära	14
2.3.1. Astmevaheldus ja lõpu- ehk tüvevaheldus	14
2.3.2. Eelistused muuttüüpides	16
2.3.3. Vormide omandamisjärjekord	17
3. Meetod	19
3.1. <i>Wug</i> katse	19
3.2. <i>Wug</i> katse kasutamisest soome keele muitemorfoloogia omandamise uurimisel	21
3.3. Väljamõeldud stiimulitega katse	24
4. Tulemused	28
4.1. Analüüs	40
4.2. Analüüsitulemused hüpoteeside valguses	44
Kokkuvõte	46

Kasutatud kirjandus	48
Acquisition of Estonian inflectional morphology based on the Wug test. Summary	50
Lisa 1. Katse disain	53
Lisa 2. Joonistused	57

Sissejuhatus

Uurimustöö eesmärk on välja selgitada laste grammatikareeglite üldistamisvõimet. Eesti keele muutemorfoloogia omandamine on keerukas protsess, kuna keeleomandamisel tuleb teada, kuidas toimuvad tüvesisesed muutused ning milliseid morfoloogilisi formatiive (tunnused ja lõpud) tuleb tüve külge lisada. Uurimuse käigus otsitakse vastuseid järgmistele küsimustele:

- a) kas lapse vanusega kasvab reeglite olulisus vormimoodustuses?
- b) kuidas toimub uute sõnade morfoloogiline klassifitseerimine?
- c) missuguseid tüve ja sufiksiga seotud eksimusi tehakse?

Uurimustöö hüpoteesid on järgnevad:

- a) laadivahelduslike sõnade vormimoodustus valmistab lastele suuremaid probleeme kui lõpuvaheldus;
- b) vanuse kasvades muutub vormimoodustus reeglipärasemaks;
- c) produktiivsesse muuttüüpi kuuluvate sõnade vormimoodustus on hõlpsamini omandatud kui ebaproductiivse muuttüübi vormimoodustus;
- d) partitiivivorm on varem omandatud kui genitiivivorm.

Uurimustöö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis antakse ülevaade eesti keele substantiivi morfoloogiast. Täpsemalt kirjeldatakse substantiivi algvormi, astme- ja lõpuvaheldust, muuttüüpe ja muutkondasid ning grammatiliste käänete moodustamist, mis on oluline teoreetiline osa tulemuste hilisemal kirjeldamisel. Teine peatükk tugineb peamiselt Reili Arguse muutemorfoloogia omandamise uurimise väitekirjal ja artiklil. Teisele peatükile toetudes on autor püstitanud töö hüpoteesid. Kolmas peatükk keskendub töö uurimismeetodile, kus kirjeldakse lähemalt Jean Berko väljatöötatud *wug* katset (Berko 1958). Lisaks on kirjeldatud soome keele muutemorfoloogia omandamise uurimisel *wug* katse paradigmat rakendanud Paula Lyytineni töid – “Cognitive skills and Finnish language inflection” (1987) ja “The mastery of Finish inflectional forms” (1989). Lisaks antakse selles peatükis ülevaade katse kavandamisest ning selle läbiviimisest. Viimases peatükis anlyüsitakse katse üldisi tulemusi.

Uurimismeetod on empiiriline – uurimisküsimustele ja hüpoteesidele vastuste leidmiseks viidi läbi katse ja analüüsi katse tulemusi. Töö empiirilised andmed pärinevad väljamõeldud stiimulitega moodustuskatsest, mis põhineb *wug* katse meetodil. *Wug* katse võimaldas uurida inglise keelt emakeelena kõnelevate laste oskust kasutada mitmust ning teisi muutemorfeeme. Võrreldes inglise keelega on eesti keele substantiivi muutemorfoloogia lastele suurem väljakutse tüveteisenduste ning morfoloogiliste formatiivide tõttu, seega pakkus huvi, kuidas seda katset üle kanda eesti keelt omandavatele lastele ning vaadata, kuidas nemad sarnaste morfoloogiliste ülesannetega toime tulevad. Väljamõeldud stiimulitega moodustuskatse on huvitav ja uudne seetõttu, kuna varem pole eesti keele muutemorfoloogia omandamise uurimisel rakendatud *wug* katse paradigmata.

1. Ülevaade substantiivi morfoloogiast

Järgnevate alapeatükkide põhieesmärk on anda lühiülevaade substantiivi muutemorfoloogiast: algvorm, astme- ja lõpuvaheldus, muuttüübid ja muutkonnad ning grammatiliste käänete moodustamine. Töö seisukohalt on need alapeatükid olulised tulemuste hilisemal kirjeldamisel, kuna töö põhineb substantiivide vormimoodustuse uurimisel. Autor käsitleb käesolevas töös muutemorfoloogia mõiste all vormimoodustust, mis hõlmab nii fonoloogilisi (silp, lõpufoneem) kui ka morfoloogilisi (tüveteisendused, muuttüübid) tegureid.

1.1. Algvorm

Sõna koosneb morfeemidest, mis vastavalt tähendusele jagunevad leksikaalseteks morfeemideks (sõnatüvi) ja grammatilisteks morfeemideks (tunnused ja lõpud). Eesti keeles toimub vormimoodustamisel sõnatüves muutus: erinevates grammatilistes vormides võib sõnatüvi olla erineva fonoloogilise kujuga (nt *õpik* - *õpiku*, *sepp* - *sepa* - *seppa*, *uue* - *uut* - *uude*). Seega tuleks vormimoodustamise kirjeldamisel aluseks võtta sõna tüvekuju ehk algvormi. Algvormi fonoloogilisest ehitusest sõltub see, millistele reeglitele teatud algvorm vormimoodustuses allub. Eesti keeles käändsõnade algvorm on ainsuse nominatiivis. Algvormi kolm peamist omadust on silpide arv, välde ja lõpufoneem. (EKK 150–152, Peebo 1997: 20)

Silpide järgi jagunevad sõnad ühe-, kahe-, kolme- ja enamasilbilisteks. Välde on oluline kahesilbiliste algvormide puhul, kuid ei oma tähtsust ühesilbiliste sõnade korral, kuna need on kõik kolmandas vältes. Kolme- ja enamasilbiliste algvormide puhul pole välde enamasti oluline. Lõpufoneemi järgi jagunevad algvormid vokaaliga ja konsonandiga lõppevateks sõnadeks. (EKK: 152)

1.2. Morfoloogilised tunnused

Kõigi sõnade kõikide vormide võrdlemise teel on kindlaks tehtud järgmised morfoloogilised tunnused, mille poolest sõnad üksteisest erinevad:

1. morfoloogiliste formatiivide (tunnused ja lõpud) erinevused;

2. tüvemuutuste erinevused. (Peebo 1997: 14)

Erinevatel sõnadel ja nende rühmadel võivad samasugustes muutevormides olla erinevad formatiivid (tunnused ja lõpud). Näiteks ainsuse partitiivi allomorfe on neli (*-da*, *-d*, *-t* või \emptyset) ning mitmuse genitiivis kaks (*-te* ja *-de*). (Peebo 1997: 14) Tüvemuutuste erinevusi on kahte laadi:

1. mitteastmevahelduslik ehk lõpuvaheldus (nimetatakse ka tüvevahelduseks);
2. astmevahelduslik. (EKK: 156, Peebo 1997: 15)

Sõna võib olla, kas ainult tüvevahelduslik (nt *kanal* - *kanali*), astmevahelduslik (nt *ohe* - *ohke*) või mõlemat (nt *lammas* - *lamba*) (EKK: 156).

Astmevaheldus

Üldjoontes jagunevad sõnad astmevahelduslike muutuste alusel kolme rühma:

1. astmevahelduseta;
2. laadivahelduslikud;
3. vältevahelduslikud. (Peebo 1997: 16)

Astmevaheldus (edaspidi kasutatakse AV) puudutab peamiselt sõnatüve välde (vältevaheldus) ja sisehäälikuid (laadivaheldus). Juhul kui esineb vältevaheldus, siis vahelduvad II ja III välde. Kui aga esineb laadivaheldus, siis peab ühe tüvevariandi puhul esinema klusiil või s, mis teises variandis puudub või on erineva pikkusega, nt *paat* - *paadi*. Muud sisehäälikute erinevuse juhud ei kuulu AV alla, vaid tegemist on siiski lõpuvaheldusega, nt *eesel* - *eesli*. (EKK: 157)

Tüvekujud jagunevad nõrgaastmeliseks (N), mis on tavaliselt II vältes, ja tugevaastmeliseks (T), mis on III vältes, nt *saade* (N) - *saate* (T). Tugeva- ja nõrgaastmelised tüvekujud ei ole AV vormistikus samasuguse paigutusega, vaid on rühmitatud alaliikidesse: üht tüüpi AV sõnade astmemuutuse suund on ühesugune, teist tüüpi sõnadel on astmemuutuse suund aga vastupidine. Tavaline suund oleks (T) – (N), mida nimetatakse normaalseks ehk nõrgenevaks astmemuutuseks. Suunda (N) – (T) nimetatakse pööratud ehk tugevnevaks astmemuutuseks. (EKK: 157, 160; Peebo 1997: 17)

Astmevahelduseta sõnad moodustavad kõige suurema grupi. Neile järgnevad arvukuse poolest nõrgeneva ja tugevneva tüvega sõnad. Muud sõnarühmad on üsna pisikesed, esindades mittesüsteemseid AV-nähtuseid ja tüvemuutusi, mis on AV-likud, kuid tegelikult ei mahu sinna raamistikku. (Peebo 1997: 17)

Lõpu- ehk tüvevaheldus

Lõpu- ehk tüvevaheldus puudutab peamiselt tüve lõpus paiknevaid häälikuid, millele liituvad morfoloogilised formatiivid. Tüvevaheldus on seotud sõnade keeleajaloolise jagunemisega kahte rühma:

1. ühetüvelised sõnad – kõik vormid moodustatakse vokaaltüvest (nt *rida* - *rea* - *rida* - *rea/sse* ehk *ritta* - *rida/de* - *rida/sid* ehk *ridu*);
2. kahetüvelised sõnad- üks osa vormidest on vokaaltüvelised, teine osa konsonanttüvelised (nt *keel* - *keele/sse*, aga *keel/t* - *keel/de* - *keel/te* - *keel/tesse*).
(Peebo 1997: 15)

Vokaal- ja konsonanttüve vormistikus paigutumise järgi jagunevad kahetüvelised sõnad omakorda mitmesse rühma. Tüvevahelduse puhul on oluline ära märkida, et on olemas ka muid lõpuhäälikute muutumise tüüpe: *-ne* vaheldumine *se*-ga (*hobune* - *hobuse*), *-me* lisandumine (*võti* - *võtme*) jne. (Peebo 1997: 15) Lõpuvaheldus pole võrreldes astmevaheldusega nii süsteemne. Keeleajalooliselt pole käändsõna ainsuse partitiivi lõpus tunnust olnud, seega on käändsõna algvorm allunud paljudele teisendustele. Teistes vormides on tunnus kaitsnud sõnatüve lõppu häälikuliste teisenduste eest. Need on üheks põhjuseks, miks on tänapäeval käändsõnade seas palju tüvevahelduslikke sõnu. (EKK: 169)

Käändsõnade tüvevahelduslikkuse määramiseks kasutatakse ainsuse nominatiivi ja genitiivi vormi, nt *siil* - *siili*. Ainsuse partitiivi vorm aitab välja selgitada lühenenud tüve olemasolu, nt *inimene* - *inimese* - *inimes/t*. Partitiivi kasutatakse ka nõrgaastmeliste laadivahelduslike sõnade tüvevahelduse kindlaks määramisel. Käändsõnad, mis lõpevad konsonandiga, on alati tüvevahelduslikud, olenemata sellest, kas konsonant kuulub liitesse või mitte. Sõnad, mis lõpevad vokaaliga, on üldjuhul tüvevahelduseta. Vokaaliga lõppevad sõnad on tüvevahelduslikud ainult siis, kui vokaal kuulub liitesse, nt *inimene* või *tilluke*. (EKK: 170, Peebo 1997: 15)

1.3. Muuttüübid ja muutkonnad

Vormimoodustuse kirjeldus peab andma ülevaate süsteemi funktsioneerimisest ehk kirjeldama kõikide sõnade moodustamist ja analüüsimist. Ökonoomseim viis kirjeldada kõiki sõnu on nende jagamine morfoloogilisteks klassideks ehk muuttüüpideks, sest sarnase algvormiga sõnad alluvad ühesugustele reeglitele, mille tulemusena toimuvad tüvedes samasugused muutused. (Peebo 1997: 12) Eesti keeles on käandsõnadel sadu muuttüüpe, kus ühte tüüpi võib kuuluda tuhandeid sõnu, kuid mõnda teise tüüpi kõigest üks sõna. Seetõttu on välja selgitatud kõige olulisemad muutujad, millest lähtuvalt on moodustatud üldistatum muuttüübistik, kus väiksemad tüübid liidetakse suuremate tüüpide hulka kas siis all- või erandrühmadena. (EKK: 236)

Muuttüübi kirjeldamisel on oluline välja valida seda muuttüüpi esindav tüüpsõna ja ainult seda kirjeldada. Tüüpsõnade vaatlemine võimaldab ökonoomsemat süsteemi kirjeldamist, kuna kõik vormid on mitmeti sarnased. Näiteks, kõik ainsuse käänded alates sisseütlevast ja mitmuse nominatiiv kasutavad ainsuse genitiivi tüve (nt *jalg* - *jala* > *jala/sse*, *jala/s*, *jala/st*, *jala/le*, *jala/l*, *jala/lt*, *jala/ks*, *jala/ni*, *jala/ta*, *jala/ga*, *jala/d*). Iga tüüpsõna puhul ei ole tarvis välja tuua käändevormide moodustamise reeglistikku, piisab vaid ainsuse genitiivi moodustamise reeglist. (EKK 153–154)

Eesti keele käandsõna muuttüübid jagunevad:

- a) avatud (produktiivne) tüüp – tüüp, kuhu vastava algvormi struktuuriga sõnu saab uute laenude vm neologismide näol juurde tulla;
- b) suletud (ebaproductiivne) tüüp – tüüp, mille moodustavad kindla struktuuriga omasõnad või vanad laenud. (loetelu on pärit EKK: 237)

Käesoleva töö uurimuslik pool lähtub Jaak Peebo koostatud väljaandest „Eesti keele muutkonnad“ (1997), kus sõnade rühitamine käänd- ja pöördkondadeks põhineb Elmar Muugi põhimõtetel. Sõnad on jaotatud kahte rühma: astmevahelduslikud ja astmevahelduseta. Astmevahelduslikud on VI (nõrgenev AV) ja VII tüüp (tugevnev AV). Astmevahelduseta sõnad jagunevad esimese viie muutkonna vahel. Astmevahelduseta muutkonnad jagunevad omakorda kaheks: *ne*- ja *s*-lõpuliseks (V muutkond) ja mitte *ne*- ja *s*-lõpuliseks (I-IV muutkond). *Ne*- ja *s*-lõpulised sõnad on sellised sõnad, mille genitiivivorm lõpeb *se*-ga. Ülejäänud muutkondade

määratlemisel on tarvis arvestada fonoloogiliste tunnustega (silp, välde, lõpufoneem). (Peebo 1997: 27, 117)

Esimese olulise fonoloogilise tunnusena muutkonna määramisel on silpide arv. Mitte *ne-* ja *s-* lõpulised jagunevad kolme rühma: ühesilbilised (I muutkond), kahe- ja kolmesilbilised (II-IV muutkond), kolme- ja enamasilbilised (IV muutkond). Teine oluline fonoloogiline tunnus on välde. Kahe- ja kolmesilbilised sõnad jagunevad kolme rühma. I-värtelised sõnad kuuluvad II muutkonda (pikemad võõrsõnad ja nominatiivis mitte *e-lõpuline*). II-värtelised sõnad kuuluvad III muutkonda (lisaks kuuluvad sinna I-värtelised *e-lõpulised* sõnad) ja III-värtelised sõnad kuuluvad IV muutkonda. (Peebo 1997: 27, 117)

1.4. Grammatiliste käänete moodustus

Eesti keele käändsõna paradigmasse kuulub 28 vormi – arvukategooria ainsus ja mitmus ning käändekategooria 14 liiget. Käänded jagunevad kaheks:

1. abstraktsed ehk grammatilised käänded – näitavad nimisõna süntaktilisi funktsioone; kannavad grammatilisi tähendusi (alus, sihtis). Nendeks on nominatiiv, genitiiv ja partitiiv;
2. konkreetsete ehk semantilised käänded – kannavad leksikaalseid tähendusi, mis on väljendatavad leksikaalsete vahenditega. (EKK: 182)

Käändsõna kõikide käändevormide moodustamiseks piisab tüüpsõna grammatiliste käänete tundmisest. Järgnevalt tuuakse välja käändevormidevahelised seosed (Peebo 1997: 20–21):

- nominatiiv:
 - sõna algvorm.
- genitiiv:
 - ainsuse genitiivi alusel moodustatakse *sse-lõpuline* ainsuse illatiiv ja kõik sellele järgnevad käänded. Genitiivivormile lisatakse kõigest vastava käände lõpp (nt *vesi* - *vee* - *vee/sse* ja *meri* – *mere* - *mere/s*);
 - ainsuse genitiivi alusel moodustatakse mitmuse nominatiiv. Genitiivivormile lisatakse mitmuse tunnus (nt *silma* - *silma/d*);

- mitmuse genitiivi alusel moodustatakse kõik *de*-mitmuse käänded alates illatiivist. Mitmuse genitiivvormile lisatakse kõigest vastava käände lõpp (nt *seemne/te/sse*, *suur/te/le*).
- partitiiv:
 - ainsuse partitiivi allomorfid: *-da*, *-d*, *-t* või \emptyset . Ainsuse partitiivi alusel moodustatakse mitmuse genitiivvorm. *t*-lõpulised ainsuse partitiivi sõnad on mitmuse genitiivis tunnusega *-te* (nt *loengu/t* > *loengu/te*, *noor/t* > *noor/te*). *d*-lõpulised ja lõputa ainsuse partitiivvormid saavad mitmuse genitiivis tunnuse *-de* (nt *puu/d* > *puu/de*, *metsa* > *metsa/de*);
 - mitmuse partitiivi alusel moodustatakse *i*-mitmuse käändeid alates illatiivist. Diftongilise mitmuse partitiiviga sõnadel saadakse *i*-mitmus partitiivi lõpu asendamisel vastava käände lõpuga (nt *sipelga/i/d* > *sipelga/i/s*, *porise/i/d* > *porise/i/le*). Sõnadest, mille mitmuse partitiiv on lõputa, saab samuti moodustada *i*-mitmust tüve lõpuvokaalist, lisades sellele käändelõpp (nt *kivi* > *kive* > *kive/l*, *seminar* > *seminare* > *seminare/s*). Nõrgeneva astmevaheldusega sõnade korral tuleb arvestada astmemuutuse seaduspärasusega: tugevaastmeline partitiivi vorm muutub *i*-mitmuse korral mitmuse illatiivist alates nõrgaastmeliseks. *i*-mitmust moodustatakse mitmuse partitiivi alusel illatiivist kuni translatiivini. (Peebo 1997: 20–21)

2. Eesti keele muutemorfoloogia omandamise uurimisest

Käesolev peatükk annab ülevaate eesti keele muutemorfoloogia omandamise uurimisest, põhinedes eelkõige Reili Arguse doktoritööl ja artiklitel. Eesmärk on anda ülevaade eesti keele morfoloogiasüsteemi fonoloogilistest ja morfoloogilistest iseärasustest. Sellele peatükile tuginedes on autor ka töö hüpoteesid püstitanud.

2.1. Morfoloogiline areng

Konstruktivistliku keeleomandamise käsitluse järgi puudub inimestel sünnipärane grammatika ja keelevõime. Üheks lähtepunktiks on see, et keele süsteem on mõttest ja kogemustest lahutamatu ehk ei ole autonoomne üksus ning – keelevõime ja muude keeleväliste kognitiivsete struktuuride koostöö kujuneb välja alles arengu käigus. Laps ise konstrueerib kõik keelelelised moodulid, tuginedes ümbritsevale keskkonnale ehk sisendkeelele. Keelesüsteemi arengus oluline roll reeglipärasusel, läbipaistvusel, markeeritusel ja sagedusel. Konstruktivistlikus keeleomandamise käsitluses on olulised kaks põhimõtet: 1) konstruktsiooni valik ehk laps eelistab sagedasemaid ja esilduvamaid vorme; 2) iseorganiseerimine ehk laps suudab ise konstrueerida malle (konstruktsioone) ja keelematerjali kogunedes suudab teha suurematest konstruktsioonidest spetsiifilisemaid konstruktsioone. (Argus 2008a: 15–16) Konstruktivistlikus lähenemises jagatakse morfoloogia omandamine kolme perioodi (Dressler 2003: 9–10):

- Premorfoloogiline omandamine- etapp, millal lapse keeles esinevad morfoloogilised muuted, kuid morfoloogiline süsteem pole lahus kognitiivsetest struktuuridest;
- Protomorfoloogiline periood- etapp, mil hakkab arenema morfoloogiline produktiivsus. Laps loob omale grammatika, mis on täiskasvanutest reeglipärasem ja pisem, kuid siiski abistab omandamist siis, kui muutemorfoloogia süsteemi mõistmine on veel koormaks. Toimub esimeste reeglite ja analoogiaseoste loomine. Alguses keskendutakse erinevatele vormidele, mis muutuvad teatud kategooria prototüüpideks;

- Täiskasvanute morfoloogia omandamine- etapp, mil keelesüsteemi allmoodulid hakkavad omavahel koostööd tegema. Sel ajal hakkavad lapsel aktiivselt välja kujunema muutmissüsteemid, sealhulgas liitmine ja tuletamine. (Dressler 2003: 9-10)

2.2. Fonoloogilised tegurid: silp, reduplikatsioon ja lõpufoneem

Esimesed poolteist eluaastat tegelevad lapsed oma vanemate kõnejada lahti kodeerimisega ehk kõnele tähenduse omistamisega. Laps pole suuteline ühekorraga kõiki morfeeme ära õppima ning selle tõttu keskendutakse pigem sagedasematele ja esilduvamatele morfeemidele. Olulised tegurid morfeemide valiku juures on sagedus, segmenteeritavus, morfeemi asend tüves ning selle allomorfide esinemise seaduspärasused. (Argus 2004: 19)

Oluline on selgeks saada kust algab üks sõna ja kust algab teine. Lapsed omandavad esmalt lahtiseid silpe, kuna neid on lihtsam hääldada ja segmenteerida kui kinniseid. Kõnejada segmenteerimist ja silbipiiri ära tundmist hõlbustab reduplikatsioon, mis on hoidjakeelele väga omane (*ta-da*, *ai-ai* jne). Hoidjakeelele iseloomulikud väljendid aitavad lapsel fikseerida kust alates algab samasugune foneetiline realisatsioon. Reduplikatsioon aitab aru saada ka sõnadest kui mitmest osast koosnevast tervikust. Hilisemas etapis aitab see tajuda sõnavormi, mis koosneb muutumatust (tüvi) ja muutuvast (tunnused ja lõpud) osast. Reduplikatiivsete keeleüksuste vormimoodustuse lihtsus võimaldab lastel vestluses osaleda juba siis, kui nad veel pole vormimoodustust omandanud. Hilisemal perioodil hakkavad lapsed muutemorfoloogiat õppima, lisades varem tunnusetä vormidele morfoloogilisi elemente sisaldavaid üksuseid. (Argus 2008a: 19-20)

Reduplikatsioon aitab omandada ka eesti keelele iseloomulikku kõnetakti ehk trohheust, mille puhul ühest lahtisest silbist tekitatakse kahesilbiline keeleüksus, kus vahelduvad rõhuline ja rõhuta silp. Kahel esimesel eluaastal on lapse kõnes enamik keeleüksuseid trohheilise rütmiga. Premorfoloogilisel perioodil eesti lapsed omandavad muutevorme kui terviklikke üksusi, ilma et toimuks tüve ja tunnuse analüüsimist. Sel perioodil esineb eesti laste kõnes kõige enam muutetunnuseta kahesilbilisi sõnu. Pikemates vormides, kas loobutakse rõhutust ehk viimasest silbist (nt *sitikas* > *siti*, *traktor* > *takku/takka*) või jäetakse käändelõpp ära ja kasutatakse selle asemel genitiivi tüve (nt *poti*- 'potile'). Kahesilbilisuse nähtust võib käsitleda kui eelistuse või

piiranguna. Eelistus: laps õpib sisendkeele kõige sagedasemate sõnade fonotaktiliste mallide põhjal; piirang: pikemate sõnade puhul lapsed ei pruugi olla suutelised hääldama teatud rõhutat silpi. Nii eesti kui ka soome keeles on lapsekeele uurijad märganud, et on perioode, mil lapse kõnes esineb vaid vokaaliga lõppevaid sõnu, ning on näiteid sellest, et laps pikendab ühesilbilise keeleüksuse kaheasilbiliseks. (Argus 2008a: 20–21)

Kinniseid silpe omandavad lapsed hiljem, kuna neid on raskem hääldada. Eesti keeles omandatakse kinnised esimesed ehk rõhulised silbid varem kui kinnised järgsilbid. Premorfoloogilisele etapile on iseloomulik, et lapse kõnes kinnise järgsilbi lõppkonsonant on ära jäetud, kuna laps ei kasuta selliseid käände- ja pöördelõppe, mis muudaksid järgsilbi kinniseks. Konsonandi hääldamine sõltub paljuski konsonandi asukohast: sõnaalguline konsonant jääb tavaliselt alles, kuid sõnalõpuline konsonant mitte. Kinnise järgsilbi hilisem omandamine on ootuspärane, kuna eesti keeles on palju kaheasilbilisi lahtise lõppsilbiga sõnu. (Argus 2008a: 22)

2.3. Morfoloogia eripära

Keele omandamise käigus on laste fookus nendel aspektidel, mis on keeles sagedasemad ja esilduvad. Vormimoodustussüsteemi joonte omandamine näitab, et grammatika ei ole kaasasündinud, vaid pigem tekib keeletarvitusega ja koosneb omandatava keele esilduvatest tunnustest. Rikka morfoloogiaga keel (sealhulgas ka eesti keel) võimaldab lastel varakult muutevorme omandada. Keele morfoloogilist rikkust hinnatakse sisendkeele paradigmade keskmise suuruse põhjal. Keskmise suurus saadakse keeleainestikus leiduvate sõnavormide jagamisel kõikide ainestikus leiduvate sõnade arvuga. Gillis ja Ravid (2003: 18-219) räägivad oma artiklis, et hollandi keel on morfoloogiliselt vaene, seega keskenduvad lapsed rohkem sõnajärjele ja sõnade leksikaalsele tähendusele, kuid näiteks heebrea keel on morfoloogiliselt rikas, seega omandavad lapsed keelt, pöörates tähelepanu sõna sisemisele struktuurile. (Gillis, Ravid 2003: 218-219, Argus 2008a: 22–23)

2.3.1. Astmevaheldus ja lõpu- ehk tüvevaheldus

Reili Argus (2008a: 23) väidab, et läänemeresoome keeltele omane astmevaheldus võib raskendada eesti keele muutevormide omandamist, kuna lisaks morfoloogiliste formatiivide valimisele tuleb lapsel valida ka välde. Tuleb välja, et eesti keeles omandatakse produktiivsed

vältevaheldusmallid (nõrgeneva tüvega ühesilbilised substantiivid) juba premorfoloogilisel perioodil, mil ei ole tunnused ega lõpud veel omandatud. Vältevahelduse omandamisel on seos sisendi sageduse kui ka häälikupikkuse (välde) osatähtsuse grammatiliste tähenduste eristamisel ehk mida suurem on osatähtsus, seda varem omandatakse välte. Näiteks nõrga- või tugevaastmelised sõnad aitavad lapsel eristada olulisi grammatilisi tähendusi- valdaja ja objekt või objekt ja asukoht. (Argus 2008a: 23)

Lõpu- ehk tüvevahelduslike sõnade omandamisega nii lihtsad ei ole. Tüvevaheldusega seotud vigu ilmneb premorfoloogiliselt perioodilt protomorfoloogilisele perioodile üleminekul. Lastele valmistab probleeme II-väteliste konsonandilõpuliste sõnade vormimoodustus. Eelkõige esineb probleeme fonoloogiliselt keeruliste sõnadega (*el-*, *er-*lõpulised sõnad), kus laps väldib kolmest konsonandist koosnevat kaashäälikuühendit (nt **numbert*, **numberit* 'numbrit'; **kahvelga*, **kahveliga* 'kahvliga'). Lisaks esineb raskusi ka *s-*lõpuliste sõnade vormimoodustusega (nt **kärbes* 'kärbe'; **võõraseid* 'võõraid'). Samuti on probleeme *ne*-liiteliste sõnade vormimoodustusega. Näiteks, nominatiivkujulise *rebane* asemel kasutatakse **reba* ja genitiivivormina **reballi*. Tüvemuutus nagu *V > me* põhjustab raskusi, kuna laps on ära õppinud mitmuse nominatiivi vormi *juhtmed*, kuid käänab järgmisi vorme selle analoogial (ehk **juhtme* 'juhe'; **juhtmet* 'juhet') ning hiljem leidub lapse keelekasutuses vormi **juhte* 'juhtme', mis näitab, et laps on ära registreerinud *m*-hääliku kadumise, kuid ei oska seda veel õigesti kasutada. (Argus 2008a: 23–24)

Tüvevaheldus pole nii süsteemne kui astmevaheldus ja selle omandamine on raske, kuna tüvevahelduslike vormide puhul tuleb lõpufoneemide järjestust vahetada. Verbide lõpuvaheldusmallid ei osutu problemaatiliseks, kuna neid on vähem kui käändesõnade malle, ja need omandatakse üsna varakult, nt *sööma: süüa, lööb: lüüa, ei pea : pidime*. Kergem moodustusviis ehk lihtsalt lõpuhääliku lisamine ilmneb siis, kui toimub mõne muutesufiksi üldistamine. Laps teeb morfoloogiliselt läbipaistva tunnusega vorme ka sõnadest, kus see pole normikohane. Näiteks sõna *kauss* käänamine partitiivis **kausit*. Üleüldistamist on märgata ka illatiivi vormides, nt **tühjasse*. (Argus 2008a: 24, 2008b: 20)

2.3.2. Eelistused muuttüüpides

Wolfgang Dressler (2003) väidab, et lapsed omandavad avatud muuttüüpi kuuluvate sõnade vormimoodustuse kiiremini kui suletud muuttüüpi kuuluvate sõnade oma. Eesti keelt omandava lapse keelekasutusse tekivad esmalt suletud muuttüüpi kuulvad sõnad, mis on salvestataud terviklike üksustena, kuid hiljem ilmuvad lapsekeelde avatud muuttüüpi kuuluvad substantiivid ja mõned suletud muuttüüpi kuuluvad verbid. Sel perioodil, mil on näha, et lapsekeeles on ühest sõnast rohkem kui kaks vormi, on märgata avatud muuttüübi eelistust. (Argus 2008a: 24)

Eesti laste esimeste substantiivide muutevormid on moodustatud ainult avatud *sepp*-tüüpi kuuluvatest sõnadest, mis on ühesilbilised nõrgeneva tüvega astmevahelduslikud sõnad (nt *lill*, *poeg*, *klots*). Teine oluline muuttüüp on samuti avatud, kuhu kuuluvad *auto*-tüüpi kahesilbilised astmevahelduseta sõnad. Selle tüübi järgi muutuvad deminutiivsed tuletised (nt *kutsu*, *kiisu*) ja hoidjakeele sõnad (nt *emme*, *issi*). Tegemist pole morfoloogilise eelistusega, vaid see tuleneb sellest, et neid kahte avatud muuttüüpi leidub lapsele suunatud kõnes kõige enam (30% ühesilbilised astmevaheldusega ja 21% kahesilbilised astmevahelduseta). Nii tekib lapsel kaks prototüüpset muuttüüpi – üks ühesilbiliste sõnade ja teine kahesilbiliste sõnade jaoks. (Argus 2008a: 25)

Deminutiivtuletusel, näiteks *u*-sufiksi abil, puudub keele varasel omandamisperioodil tuletusele omane sõnavara rikastamise ülesanne, kuid soodustab vormimoodustuse omandamist. See hõlbustab vormimoodustuse omandamist sel viisil, et astmevaheldusega sõnad nihutatakse astmevahelduseta muuttüüpi. Eesti keele andmete põhjal võib öelda, et see nihkumine võib toimuda ka kahe avatud muuttüübi vahel, kuigi teistes keeltes on leitud, et deminutiivtuletuste puhul toimub nihe suletud tüübist avatud tüüpi. (Argus 2008a: 25)

Ka vormihomonüümia on vormimoodustuse omandamist abistav nähtus, mille puhul tuletatud sõnad liiguvad sellisesse muuttüüpi, kus nominatiiv ja genitiiv on kujult samasugused. Premorfoloogilisel perioodil on ülekaalus homonüümse nominatiivi ja genitiiviga tüved. Sellist vormihomonüümia nähtust on märgatud ka teistes keeltes. Samasuguse kujuga vormid soodustavad arvuka muuteparadigmadega keelte vormimoodustuse omandamist, kuigi edasises arengus võib vormihomonüümia olla segadust tekitav, kuna laps võib pärast esimeste *t*-lõpuga

partitiivivormide omandamise järel käänata ka *pesa*-tüüpi sõnu teise tüübi järgi, nt **munat*. (Argus 2008a: 25)

2.3.3. Vormide omandamisjärjekord

Eesti keeles toimub vormimoodustus aglutineerivate, fleksiivsete ja analüütiliste vahendite abil. Tüüpiliselt liituvad morfeemid eesti keeles tüvede külge aglutinatiivselt, kuid leidub sõnatüüpe, kus morfeemide liitmine tüvede külge toimub fleksiivselt, mis on võrreldes aglutinatiivsete vormidega võrreldes keerukam. Näiteks mitmuse tunnuse ja tüve kokku sulamine (nt *jalul*), käändetunnuse ja tüve kokku sulamine lühikestes illatiivivormides (*majja*), mitmuse partitiivivormide ühildumine arvus ja käändes (nt *pesasid*). (Argus 2008a: 26)

Lapse keelekasutusse ilmuvad kõigepealt mitmusevormid (nt *lilli*) ja pärast aglutinatiivsed vormid (nt *kartule-i-d*). Fleksiivsed ja aglutineerivad mitmuse partitiivivormid omandatakse samal ajal, mis on märk sellest, et lapsed eelistavad lühikesi moodustusvorme. Üheks põhjuseks võib välja tuua lühikeste vormide ülekaalu sisendkeeles ja teiseks põhjuseks mälu ning sõnamoodustusvõime piiranguid, mis panevad lapsed eelistama vorme, kus sõna jääb vormimoodustuse järel kahesilbiliseks ja alles hiljem omandatakse kolme- ja enamasilbilised vormid. (Argus 2008a: 26)

Lapsed alustavad käändessüsteemis orienteerumisel esmalt grammatiliste käänete omandamisega. Võrreldes semantiliste käänetega hõlbustab grammatiliste käänete omandamist nende lihtsus, kuna käändelõpp ei moodusta omaette silpi ning – vorm püsib kahe silbi piires. Grammatilistest käänetest omandatakse kõigepealt substantiivide nominatiivkujud (ehk algvormid). Ainsuse nominatiivivorme kasutatakse üldjuhul elusolendeid tähistavate sõnadega, partitiivivormi kasutatakse ainesõnadega. Esimese kohakäändena omandatakse varakult lühike illatiiv (nt *poodi*, *püksi*). Grammatilistest käänetest omandatakse kõige hiljem genitiiv. Selle põhjuseid võib olla mitmeid. Esiteks on Argus väitnud, et illatiiv ja partitiiv annavad lapsele võimaluse dikteerida sündmusi ja tegevusi. Teiseks, nominatiivi ja partitiivi morfosüntaktilised rollid on tunduvalt olulisemad. (Argus 2004: 30, 35) Autori uurimuse põhjal saab väita, et partitiiv on teatud mõttes selgemini/hõlpsamini omandatav kui genitiiv, sest partitiivilõpud on läbipaistvamad ja reeglipärasemad. Seega võib öelda, et muutemorfoloogia läbipaistvus ja lihtsus on olulisteks kriteeriumiteks keeleomandamisel.

Premorfoloogilisel perioodil moodustatakse geniitiivivorme sõnadest, kus nominatiiv ja genitiiv on homonüümsed (nt *kutsu mämm, emme käsi*). Aglutineerivates keeltes on homonüümsete vormide omandamine lihtne – hoidjakeeles on palju II-värtelisi kahesilbilisi sõnu, mis langevad nominatiivis ja genitiivis kokku. Tuleks lisada, et hoidjakeele sõnu kasutatakse siiski erinevalt ning sisendkeeles on palju selliseid sõnu, mis ei ole hoidjakeele spetsiifilised või sellele omaste tunnustega. Genitiiv muutub oluliseks siis, kui laps hakkab omandama semantilisi käändeid ning mitmusevorme. (Argus 2004: 30)

3. Meetod

Selles peatükis antakse esmalt ülevaade *wug* katsest, mis on käesoleva töö uurimismeetodi kujundamise alustalaks. Kirjeldatakse *wug* katse meetodit ning selle metodoloogilist panust keeleomandamise uurimisse. Lisaks on antud ülevaade soome keele muutemorfoloogia uurimustest, kus on kasutatud *wug* katse paradigmat. Viimasena on kirjeldatud selle uurimuse väljamõeldud stiimulitega moodustuskatset, selle disaini ning läbiviimist.

3.1. *Wug* katse

Enne 1950ndate lõppu käsitleti keele produtseerimise uurimist naturalistlikult, püüdmata seletada teadmisi keelest eksperimentaalsete meetodite abiga (Menn, Ratner 2000: 2). Arengulise psühholoogia uurimistööde olemust mõjutas tugevalt Jean Berko 1958. aasta väitekiri “The Child's Learning of English Morphology” (Berko 1958). Uurimuse käigus töötas Berko välja *wug* katse ehk väljamõeldud stiimuliga (*nonsense word*) moodustuskatse, mis võimaldas uurida inglise keelt emakeelena kõnelevate laste oskust kasutada mitmust ning teisi muutemorfeeme. Selleks, et välja selgitada 1. klassi (umbes 6-aastased) lapse keelekasutusele iseloomulikke morfoloogilisi tunnusjooni, võeti katse kavandamisel aluseks algklassi õpilaste 1000 kõige sagedamini esinevat sõna. Selle loetelu alusel otsustati, et paljutõotavateks uurimisobjektideks on mitmus, possessiiv, verbi ainsuse kolmas pööre, kestev olevik, minevik, keskvõrre ja ülivõrre. (Berko 1958: 150–151)

Selleks, et uurida laste teadmisi grammatikareeglitest, mõeldi välja 27 stiimulit, mis pole oma olemuselt pärisõnad, kuid siiski järgivad katsealuse keele morfotaktikat. Väljamõeldud stiimulite referente kujutati joonistustel. Katse käigus näitas katse läbiviija lapsele joonistust, luges selle all olevat teksti ja lapse ülesanne oli „täita“ puuduolev lünk. Näiteks, “*This is a wug. Now there is another one. Now there are two. There are two __.*” Lisaks muutemorfeemide uurimisele küsiti lastelt liitsõnade tähendusi, näiteks “*Why is a blackboard called a blackboard?*”. Katsesse lisati variatsiooni tekitamiseks ka pärisõnu. (Berko 1958: 153)

Eksperimendi tulemused näitasid, et kui katseisik on suuteline väljamõeldud stiimulile õiget morfeemi lisama, siis on ta ära õppinud sisemise keelesüsteemi ja on võimeline grammatikareegleid ka uudsetele sõnadele laiendada. Näiteks, kui laps teab, et sõna *witch* on mitmuses *witches*, siis on võimalik, et mitmuse vorm on kõigest terviküksusena pähe õpitud. Kui aga laps oskab moodustada sõnast **gutch* **gutches*, siis see tõestab, et laps on omandanud (alateadlikult) mitmuse moodustamise reeglid. Tulemused näitasid, et soolised erinevused on statistiliselt irrelevantsed. Eelkooliealiste (vanuses 4–5) ja 1. klassi õpilaste (vanuses 5–7) vahel oli erinevusi, näiteks eelkooliealised polnud võimelised moodustama ebareeglipärase verbi *ring* minevikku. Kahte erinevat vanusegruppi võrreldes võib laste keeleomandamise üldiseks suunaks pidada varasemate teadmiste täiustamist, mis pole ka suur üllatus. Moodustuskatse tulemusi võib iseloomustada kolme sõnaga – järjepidev, reeglipärane ja lihtne. Lapsed ei käsitlenud uusi sõnu vastavalt idiosünkraatilistele mustritele ja ei moodustanud uusi sõnu mittedeade sõnade moodustamismallide järgi, vaid valiti ikka sellised mallid, mis neile on tuttavad. Moodustuskatsetel eelistasid lapsed väljamõeldud stiimulitele lisada neid morfeeme, mis on reeglipärased ja millel on vähe allomorfe. Nendest morfeemidest, millel on palju allomorfe, valiti kõige levinum vorm. (Berko 1958: 150, 170–173, 176–17)

Paljud keeleteadlased leiavad, et see paradigma on leidlik ja tähtis metodoloogiline panus keeleomandamise uurimisse, kuna *wug* katse viidi läbi nii kontrolltingimustes kui ka laste loomulikus keskkonnas. Uurijad on imiteerinud Berko uurimuse tulemusi teistes keeltes, kakskeelsetes, alakõne, vaimse alaarengu ja düsleksiaga laste seas. Pärast *wug* katse avaldamist väitsid paljud arstid, et *wugi* paradigmat võiks kasutada teatud kõnehäirega laste keelekasutuse hindamisel. *Wug* katset on kasutatud ka selleks, et uurida Downi sündroomiga laste kontseptuaalse üldistamise võimet. Aja jooksul sai kinnitust asjaolu, et tõepoolest suudavad erineva keelelise taustaga lapsed moodustada erinevaid muutevorme sõnadega, millega nad varem kokku pole puutunud. Keeleteadlaste seas muutus selle tõttu veel huvitavaks küsimus kuidas nad seda teevad? (Menn, Ratner 2000: 3–4)

Juba pikemat aega on väljamõeldud stiimulite paradigma tekitanud keeleteadlaste vahel tulist debatti – kuidas suudavad kognitiivsed võrgustikud uut sisendit/nähtust üldistada ja kas laste vormimoodustuse oskus on kirjeldatav seose- või reeglipõhise mudeli raamistikus? Esmaste *wug* uurimuste järel väideti, et lapsed ei omanda vormimoodustust mehaaniliselt ega mimikri abil,

kuid aastate vältel on esitatud vastupidiseid väiteid – keeleomandamine toimub analoogia ja reeglite abil. Erineva keeleoskuse taseme ja vanusega katseisikutel läheb väljamõeldud stiimulitega moodustuskatsetes enamasti kehvemini kui nendes, kus kasutatakse pärisõnu. Ka Berko ise märkas oma katseisikute väljamõeldud ja pärisõnade stiimulitega katsete vastustes lahknevusi. (Menn, Ratner 2000: 4–5)

Berko juhendaja Roger Brown analüüsis oma 1973. aastal ilmunud teoses „A First Language“ Berko andmeid, tuues spontaanse keelekasutuse ja moodustuskatsete vahel välja suuri erinevusi. Ta spekuleeris, et mõnede pärisõnade mitmuse vormid võivad meie ajus olla säilinud terviklike üksustena. Välja toodi ka üks oluline metodoloogiline erinevus suulise kõne näidete ja moodustuskatsete vahel. Nimelt, suulise kõne näidetest saadakse keelemustreid suurest andmestikust, mis on kogutud väiksearvulise valimi põhjal, kuid Berko andmestik põhineb suurearvulisel valimil. Lisaks, võib *wug* katse olla laste jaoks uudne ja huvitav, mille tõttu võivad lapsed keelekasutust moondada ja see enam ei peegeldaks nende keelelist käitumist loomulikus keskkonnas. Roger Brown lõpetas oma diskussiooni väitega, et nii vaatluslike meetodite kui ka moodustuskatsete kooskasutamine on parim võimalus jõuda tõeni. (Menn, Ratner 2000: 5–7)

3.2. *Wug* katse kasutamisest soome keele muitemorfoloogia omandamise uurimisel

Wug katse paradigmat on soome keele muitemorfoloogia omandamise uurimisel rakendanud Paula Lyytinen – “Cognitive skills and Finnish language inflection” (1987) ja “The mastery of Finnish inflectional forms” (1989).

1987. aasta artikkel uuris laste kognitiivsete võimete ja vormimoodustamise meisterlikkuse koosesinemist. Valimi moodustasid 53 last, kes jagati kolme vanuserühma: 2-aastased, 3-aastased ja 4-aastased. Morfoloogiline katse koosnes 87 stiimulist, mis olid kahe- kuni neljasilbilised. Üks neljandik stiimulitest pärinesid suulisest kõnest ja ülejäänud olid lastele tundmatud arhailised sõnad, mis on kooskõlas soome keele struktuurireeglitega. Morfoloogilises katses uuriti substantiivide elatiivivormi (allomorfid *-sta*, *-stä*), verbide lihtmineviku (allomorf *-i*) ning adjektiivide komparatiivi (allomorf *-mpi*) ja superlatiivi (allomorf *-in*) moodustamist. Katse läbiviija näitas ja kirjeldas katseisikule iga stiimulit iseloomustavat pilti ja palus tal

järgmiste piltide kirjeldamisel kasutada uut stiimulit. Kognitiivseid võimeid hinnati erinevate ülesannete abil: visuaal-keeleline katse (lause kokkuviimine pildiga), mälukatse väljamõeldud stiimulitega, looma piltidega sorteerimiskatse, geomeetriliste kujundite sorteerimiskatse. (Lyytinen 1987: 305)

Morfoloogilises katses võeti vaatluse alla katseisikute eksimused ja uuriti eksimuste taga peituvaid vastusemustreid. Laste eksimused jagati nelja kategooriasse: (1) vastamata; (2) üldine pildikirjeldus; (3) sufiksimuutus; (4) tüvemuutus. 2–4 kategooria koosnes kolmest kuni neljast operatiivsest reeglist. Eesmärk oli uurida eksimustevahelisi sarnasusi ja selle kaudu kirjeldada katseisiku vastuse aluseks olevaid kognitiivseid protsesse. (Lyytinen 1987: 306)

Vastusemustrid jagati järgmiselt:

- (a) keeldumine;
- (b) kirjelduse juurde jäämine: laps piirdus pildi kirjeldamisega, sest ei saanud ülesandest täielikult aru;
- (c) sufiksi ärajätmine: algvormi kasutamine ilma sufiksita;
- (d) ülesande muutmine: laps muutis stiimuli teistsuguseks nii, et see omaks talle mingisugust tähendust;
- (e) sufiksi asendamine: korrektne tüve vormimoodustus, kuid kasutati alternatiivset sufiksit;
- (f) tüvemuutus: korrektse sufiksi kasutus, kuid toimusid tüvemuutused, nt laadivahelduslik viga, foneemi/silbi lisamine, ärajätt või muutmine. (Lyytinen 1987: 306–307)

Katse tulemused näitasid, et kognitiivsete võimete ja vormimoodustamise meisterlikkuse vahel on positiivne korrelatsioon. 2-aastased lapsed ebaõnnestusid morfoloogilises katses, kuna nad kaldusid pigem jääma pildi kirjeldamise juurde. Stiimuli teistsuguseks muutmist, nii et see omaks lapsele mingisugust tähendust, esines kõige enam elatiivi- ja superlatiivivormidega, kuid seda ilmselt vaid nende laste seas, kes ei ole omandanud nende vormide käänamise reegleid. Sufiksi asendamine oli vanuse ja muutevormi spetsiifiline: 3-aastased kasutasid seda reeglit kõige sagedamini võrdlussastmete korral. Tüvemuutust esines kõige sagedamini laadivahelduslike stiimulite elatiivi sufiksites ja seda tegid enim 3- ja 4-aastased lapsed. Sufiksi

asendamist esines kõige sagedamini lihtmineviku- ja superlatiivivormides ja seda tegid kõige enam 4-aastased.

Lapsed, kes polnud elatiivi vormimoodustuse täielikult omandanud, püüdsid rohkem stiimuleid tähenduslikuks muuta kui need, kelle vastustes ilmneb kõige sagedamini tüve muutmist laadivahelduslike stiimulite elatiivivormides. Elatiivivormide vastuste tulemused näitavad, et lapsed omandavad sufiksita üldistamisvõime tundmatutele sõnadele varem kui laadivahelduse. Viimase väitega viitab Lyytinen Slobini kontseptsioonile, et lastel on kalduvus pöörata rohkem rõhku sõnalõppudele. Kõikides vanuserühmades oli raskusi superlatiivi vormimoodustusega. (Lyytinen 1897: 309–310)

1989. aasta artikkel uuris samuti soome keele muutevormide omandamist, kuid seekord oli valim suurem – 289 last, kes jagati kaheksasse rühma: 2;6-aastased, 3;6-aastased, 4;6-aastased, 5;6-aastased, 6;6-aastased, 9-aastased, ekspressiivse kõne häirega (keskmine vanus 5;8) ning düsfaasiaga lapsed (11;9). Morfoloogiline katse koosnes 30 stiimulist, mis olid kahe kuni nelja silbilised arhalised sõnad. Morfoloogilises katses uuriti substantiivide elatiivivormi (allomorfid -*sta*, -*stä*) moodustamist, verbide oleviku ja lihtmineviku (allomorf -*i*) moodustamist ning adjektiivide komparatiivi (allomorf -*mpi*) ja superlatiivi (allomorf -*in*) ning adverbide (allomorf -*sti*) moodustamist. Katse läbiviija kirjeldas katseisikule igat stiimulit iseloomustavat pilti ja palus tal kasutada järgmiste piltide kirjeldamisel uut stiimulit. (Lyytinen 1989: 3)

Morfoloogilises katses võeti vaatluse alla katseisikute eksimused ja uuriti eksimuste taga peituvaid vastusemustreid, mis jagati järgmiselt:

- (a) ebaoluline kommentaar;
 - (b) kirjelduse juurde jäämine: laps piirdus pildi kirjeldamisega, sest ei saanud ülesandest täielikult aru;
 - (c) ebapiisav sufiks: stiimuli algvormi kasutus eeldatud sufiksita;
 - (d) sufiksi asendamine: korrektne tüve moodustamine, kuid kasutati alternatiivset sufiksita;
 - (e) osaliselt korrektne sufiks: kõnekeeles või mõnes murdes esineva sufiksi kasutus;
 - (f) muutused tüves: laps kasutas korrektset sufiksita, kuid tüve sees toimusid erinevad muutused, nt laadivahelduslik viga, foneemi/silbi lisamine, ärajätt või muutmine.
- (Lyytinen 1989: 4)

Katse tulemused näitasid, et 2;6-aastastel oli vähe korrektseid vorme ja kaldusid pigem jääma pildi kirjeldamise juurde. 3;6-aastaste laste vastustes oli märgata edasiliikumist – nad kasutasid korrektseid sufikseid oleviku-, mineviku- ja elatiivivormides, kuid adjektiivide vormimoodustus valmistas raskusi. 4;6-aastaste seas oli märgata suurt muutust – lisaks verbi ja substantiivi vormimoodustusele oli omandatud ka adverbide ja võrdlusastmete moodustamine. 5;6-aastaste laste vastustes korrektsete võrdlustmete vormimoodustus kasvas, kuid selles vanusrühmas oli märgata komparatiivisufiksi üldistamist superlatiivivormidele. 6;6-aastaste laste puhul oli samuti valupunktiks superlatiivi moodustamine, üks kolmandik superlatiivivormidest asendati komparatiivivormiga. 9-aastaste laste vastused näitasid, et nad on omandanud sufiksi lisamise. Variatsiooni oli märgata tüve vormimoodustamisel. Huvitavad tulemused ilmneseid eksspressiivse kõne häire (keskmine vanus 5;8) ja düsfaasiaga laste (keskmine vanus 11;9) seas. Eksspressiivse kõne häirega laste vormimoodustuse omandamise tase oli võrreldav 3;6-aastastega ja kõige sagedamini jäadi lihtsalt stiimuli kirjelduse juurde. Düsfaasiaga laste vormimoodustuse omandamise tase oli võrreldav 4;6-aastastega. Algvormi kasutasid düsfaasiaga lapsed oma vastustes kõige enam, mis näitas, et neil oli raskusi sufiksita üldistamisega uudsetele sõnadele. (Lyytinen 1989: 6)

Lyytineni uurimused on väga huvitavad ning informatiivsed, kuna soome keel kuulub eesti keele sugulaskeelte hulka. Lyytineni katsete tulemused põhjendavad selle töö autori valikuid valimi suurus ja vanuses. Lyytineni morfoloogiline katse ja selle uurimustöö väljamõeldud stiimulitega katse erinevad teineteisest substantiivi vormimoodustuse valiku poolest – Lyytinen keskendus substantiivivormidest vaid elatiivivormi moodustamisele ja lisaks jättis uurimata grammatiliste käänete vormimoodustuse, mis on aluseks teiste vormide moodustamisele. Käesolev uurimus keskendub grammatiliste käändevormide moodustamisele ning vaatleb, mis peitub substantiivi vormimoodustamise eksimuste taga. Soome ja eesti keel on küll sarnased, aga siiski morfoloogilised eripärad on olulised.

3.3. Väljamõeldud stiimulitega katse

Selle bakalaureusetöö empiirilised andmed pärinevad väljamõeldud stiimulitega moodustuskatsest. Esmalt vaadati lapse kõnes kõige sagedamini esinevaid sõnu. Tüüpiliste sõnade kindlaks määramisel võeti aluseks Kadri Videri diplomitöö „2–3-aastaste eesti laste sõnavara“ (Vider 1995), milles võeti vaatluse alla substantiivide (koos muutevormidega)

sagedussõnastik. Seejärel jaotati kõik 254 substantiivi Elmar Muugi muuttüübistiku põhjal muutkondadesse. (Peebo 1997)

Väljamõeldud stiimulite moodustamiseks võeti muutkondade kõige sagedasemad lekseemid, milles vahetati ära sõna esimene foneem, nii et see ei oleks katseisikutel juba tähendusega seotud, vaid oleks uus sõna. Kokku moodustati 18 väljamõeldud stiimulit, mis jagunesid kahte gruppi (vt tabel 1 ja tabel 2). Igas grupis oli üheksa stiimulit ja esindatud olid kõik seitse muutkonda. Samasse muutkonda kuuluvate stiimulite tüüpsõnad olid samad, kuid lähtesõnad enamasti erinevad. Põhjus, miks IV (tüüpsõna *aasta*, *number*) ja VI (tüüpsõna *sepp*, *rida*) muutkonna põhjal moodustatud stiimuleid on topelt, seisneb selles, et need muutkonnad olid substantiivide absoluutarvu suhtes kõige enam esindatud (IV muutkond 17%, VI muutkond 58%)

Tabel 1. Esimene väljamõeldud stiimulite grupp

Nr.	Muutkond	Tüüpsõna	Lähtesõna	Stiimul
1.	I	puu	töö	möö
2.	II	pesa	kala	mala
3.	III	tubli	notsu	potsu
4.	IV	aasta	paber	kaber
5.	IV	number	number	lumber
6.	V	soolane	hobune	bobune
7.	VI	sepp	hunt	kunt
8.	VI	käsi	käsi	päsi
9.	VII	hammas	lammas	tammas

Tabel 2. Teine väljamõeldud stiimulite grupp

Muutkond	Tüüpsõna	Lähtesõna	Stiimul
I	puu	puu	vuu
II	pesa	maja	taja
III	tubli	kutsu	mutsu
IV	aasta	raamat	kaamat
IV	number	suhkur	muhkur
V	oluline	külaline	pülaline
VI	sepp	näpp	mäpp
VI	käsi	käsi	mäsi
VII	hammas	lammas	mammas

Enne testgrupi andmete kogumist viidi katse läbi kontrollgrupiga, mille moodustas 11 täiskasvanut. Eesmärk ei olnud nende kahe grupi vaheline võrdlus, vaid kontrollgrupi vastused moodustasid kontrollvastused, mida hiljem kasutati laste käest saadud vastuste võrdlemisel ja analüüsimisel. Põhiandmed koguti lasteaias, testgrupi valimi moodustasid 47 last (25 tüdrukut ja 22 poissi) vanuses 3;6–5;5, keskmine vanus 4;6. Katseisikud jagati kolme vanuserühma: 3-, 4- ja 5-aastased. Tabelis 3 on välja toodud katseisikute sooline ja vanuseline jaotumine.

Tabel 3. Katseisikute sooline ja vanuseline jaotumine

	3-aastased	4-aastased	5-aastased	Kokku
Tüdrukud	8 17%	9 19%	7 15%	24 51%
Poisid	10 21%	7 15%	6 13%	23 49%
Kokku	18 38%	16 34%	13 28%	47 100%

Katse viidi iga katseisikuga läbi individuaalselt ja vestlust lindistati. Katseisikutele näidati suvalises järjekorras värvilisi joonistusi (vt Lisa 2), mis tähistasid väljamõeldud stiimulite ja kolme tuttavlike olendite referente, kuid viimased ei kuulunud analüüsimisele. Iga stiimuli kohta oli 1–2 joonistust ja 2–3 küsimust. Esmalt näidati katseisikule stiimulit tutvustavat joonistust (nt *See on möö. Möö on selline naljakas loom. Mis värvi ta on? Kes see on?*) ja paluti neil stiimulit korrata. See samm oli oluline, et stiimul katseisikule paremini meelde jääks ja näha, kas ta on aldis küsimustele vastama. Suurem osa lastest said ülesandega väga hästi hakkama, kuid leidis üksikuid lapsi, kes keeldusid küsimustele vastamast ja seetõttu jäid valimist ka välja. Tabelis 3 on esindatud need katseisikud, kes olid suutelised vastama ja kelle vastused kuulusid analüüsimisele.

Seejärel näidati katseisikule stiimuli teist pilti (tegevust tutvustav pilt) ja esitati küsimusi, mille puhul eeldati kindla käändevormi kasutamist, näiteks küsimusele *kelle peas on müts?* vastab laps genitiivvormis. Iga stiimuli kohta esitati küsimusi, mis eeldasid genitiivi- ja partitiivivormi ning mõne muu käände (allatiiv, adessiiv või komitatiiv) või mitmuse nominatiivi vormi kasutamist (vt Lisa 1). Tuttavlike olendite joonistuste (ing k. *fillers*) puhul lasti katseisikutel ise kirjeldada pildil toimuvat. See on oluline nii variatsiooni tekitamiseks, et katseisikutel huvi üleval hoida, kui ka selleks, et katseisik ei saaks aru, et uuritakse teatud vormide korduvat moodustamist. Joonistuste kasutamise eesmärk oli anda väljamõeldud stiimulitele mingisugune tähendus ja et katseisikud oleksid muutevormide moodustamiseks rohkem motiveeritud. Mõlemad väljamõeldud stiimulite grupid kasutasid täpselt samu joonistusi.

4. Tulemused

Katseisikute vastused jagati kolme rühma. Esimese rühma moodustasid need vastused, mis kattusid kontrollvastustega. Teise rühma moodustasid need vastused, mis ei kattunud kontrollvastustega ja seetõttu loeti eksimuseks. Kolmanda rühma moodustasid need, millele ei osatud vastata või ei saadud küsimusest aru.

Tabel 4. Vastuste jaotumine soos ja vanuserühmades (N=1128).

Vastuse tüüp	3-aastased		4-aastased		5-aastased		Kokku
	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud	Poisid	
Kontrollgrupiga kattuvad	117 61%	116 48%	123 57%	86 51%	98 58%	73 51%	614 54%
Kontrollgrupiga mitte kattuvad	58 30%	87 36%	89 41%	72 43%	70 42%	71 49%	446 40%
Ei osanud/saanud aru	17 9%	37 15%	4 2%	10 6%	0 0%	0 0%	68 6%
Kokku	432 100%		384 100%		312 100%		1128 100%

Vastuseid (vt tabel 4) oli kokku 1128, millest 614 (54%) kattusid kontrollgrupi vastustega, 446 (40%) olid kontrollgrupiga mitte kattuvad vastused ning 68 (6%) korral ei saadud küsimusest aru või osatud vastata.

Kõige suuremad soolised erinevused ilmnevad 3-aastaste rühmas. Tüdrukud moodustasid kontrollgrupiga kattuvaid vorme oluliselt rohkem kui poisid (61% vs 48%). Poisid moodustasid kontrollgrupiga mitte kattuvaid vorme ja ei osanud/saanud küsimusest aru 52% korral, kuid tüdrukute seas ilmnes seda vaid 39%. Poisse, kes ei saanud aru või ei osanud küsimusele vastata, oli rohkem kui tüdrukuid (15% vs 9%).

4-aastaste rühmas oli vastuste jagunemine tüdrukute ja poiste seas ühtlasem. Tüdrukute ja poiste kontrollgrupiga kattuvate vormide moodustus erines 6%. Samas tüdrukud moodustasid kontrollgrupiga mittekattuvaid vorme 2% vähem kui poisid. 4-aastaste rühmas oli samuti poisse, kes ei osanud või ei saanud küsimusest aru, rohkem kui tüdrukuid (6% vs 2%).

5-aastaste seas moodustasid tüdrukud rohkem kontrollgrupiga kattuvaid vorme kui poisid (58% vs 51%) ja kontrollgrupiga mittekattuvad vorme vähem kui poisid (42% vs 49%). Katseisikuid, kes ei osanud või ei saanud küsimusest aru, 5-aastaste rühmas ei olnud.

Selles analüüsis ei keskenduta katseisikute kontrollgrupiga kattuvate vastuste kirjeldamisele, vaid fookuse all on kõik eksimused, mis ei kattu kontrollgrupi vastustega, kuna need võivad kaasa aidata muutemorfoloogia omandamise mõistmisele. Eksimused pole juhuslikud, vaid peegeldavad lapse vanusest ja arengust sõltuvaid arusaamu vormimoodustussüsteemi muustritest ja mallidest, ning seetõttu on keeleomandamise uurimisel lahutamatuks osaks. Edaspidises analüüsis jääb soopõhine eristus tegemata, kuna kontrollgrupiga mittekattuvates vastustes on soolised erinevused võrreldes vanusevahedega kõige väiksemad.

Morfoloogiasüsteemis on väga olulised struktuurireeglid, mis kirjeldavad keeleüksuste kombinatoorikat, ning nende hulka kuuluvad morfotaktika (morfeemide kombinatoorika) ja allotaktika (allomorfide kombinatoorika) reeglid. Lähtudes eesti keele struktuurireeglitest, liigitati saadud tulemuste kontrollgrupiga mittekattuvad vastused kahte rühma:

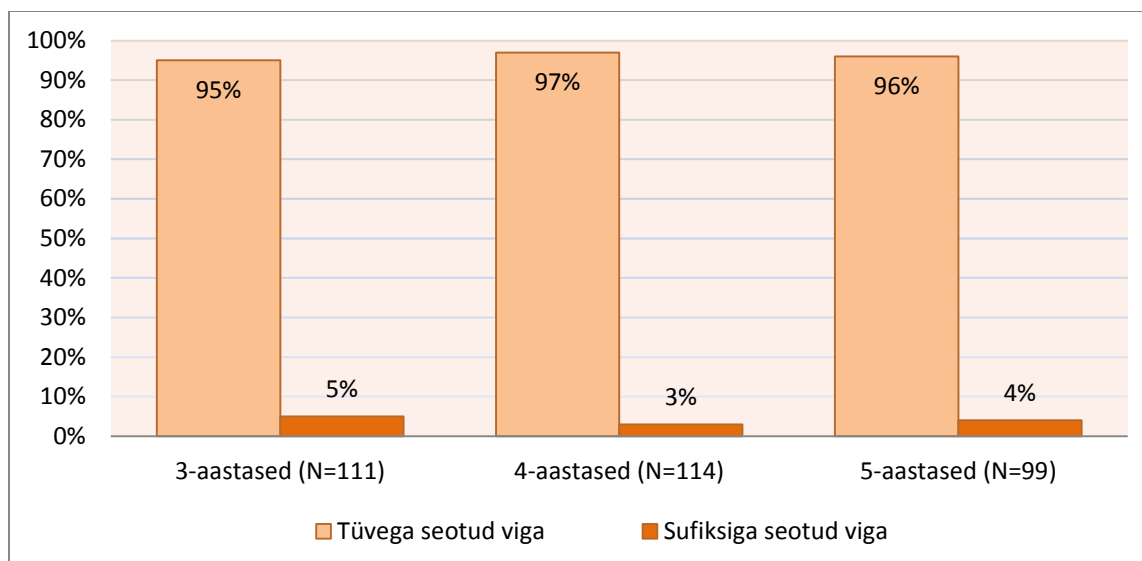
1. reeglipärane moodustus – vastused, mis võiksid kuuluda eesti keele morfoloogiasüsteemi, sest nende moodustus allus lähtesõnaga sarnaselt ühesugustele reeglitele, nt stiimulis *kaamat* (lähtesõna *raamat*) toimus türevokaali vahetus – *kaamati* (GEN), *kaamatit* (PART) jne;
2. eksimused – vastused, mis ei kuulu eesti keele muutemorfoloogiasüsteemi, sest stiimuli vormimoodustamine ei baseerunud eesti keele struktuurireeglitel, nt stiimuli *tammas* (lähtesõna *hammas*) puhul ei kasutatud laadivahelduslikku võtet – **tamma*, **tammase* (GEN) jne.

Tabel 5. Kontrollgrupiga mittekattuvate vastuste liigitus vanuserühmades.

Liigitus	3-aastased	4-aastased	5-aastased	Kokku
Eksimused	109 75%	114 71%	98 70%	321 72%
Reeglipärane moodustus	36 25%	47 29%	42 30%	125 28%
Kokku	145 100%	161 100%	140 100%	446 100%

Vanuserühmi võrreldes on märgata sarnast tendentsi – lapsed tegid kontrollgrupiga mittekattuvate vastuste seas rohkem eksimusi kui reeglipäraselt moodustatud vorme (72% vs 28%). 3-aastased lapsed tegid 5–6% rohkem eksimusi kui 4- ja 5-aastased. 4- ja 5-aastaste rühmade vastused olid omavahel küllaltki sarnase jaotusega.

Järgnevalt keskendutakse ainult nendele eksimustele, mis ei kuulu eesti keele morfoloogiasüsteemi (vt tabel 5), kuna reeglipäraselt moodustatud vormide puhul eksiti kõigest substantiiviklassis, ent võiksid siiski kuuluda eesti keele morfoloogiasüsteemi. Seega jääb reeglipäraselt moodustatud vormide analüüsimine veatüübi ja -mustrite järgi tegemata.

Joonis 1. Eksimuste liigitus veatüübi järgi (N=324).

Joonis 1 illustreerib eksimuste liigitust veatüübi järgi. Lapsed tegid oma vastustes tüvega seotud viga 95–97% ja sufiksiga seotud viga kõigest 3–5%, mis näitab, et lastel on omandatud sufiksireeglipärane lisamine ja vormimoodustuse raskuskese on pigem tüveteisendustel.

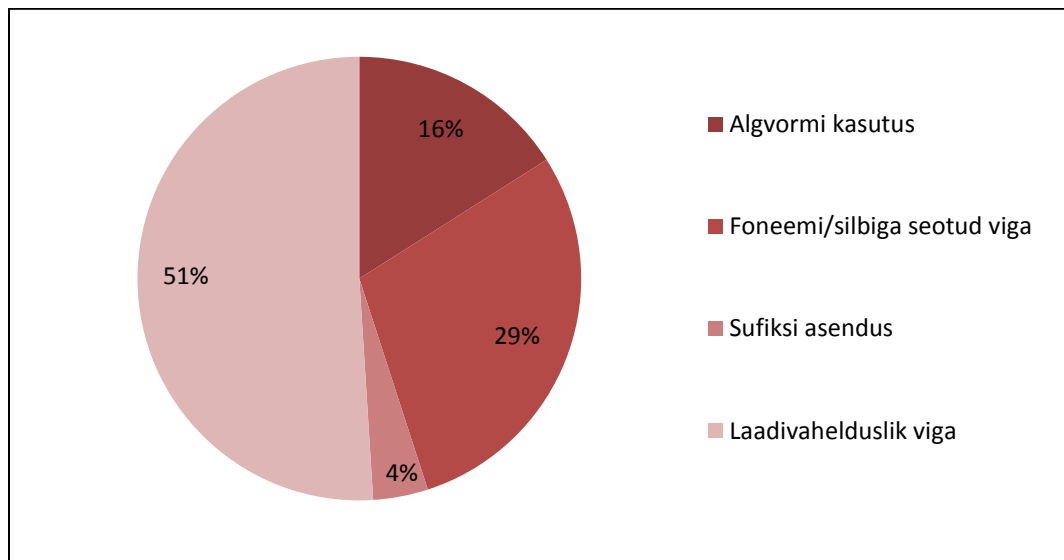
On alust väita, et kontrollgrupiga mittekattuvate vastuste puhul oli rohkem eksimusi ehk neid vormimoodustusi, mis ei lähtu eesti keele struktuurireeglitest ja ei kuulu eesti keele morfoloogiasüsteemi. Eksimusi veatüübi järgi lähemalt vaadeldes selgub, et lapsed tegid enam tüvega kui sufiksiga seotud viga. Kõik vanuserühmad olid omavahel võrreldes küllaltki sarnased, kuigi on märgata, et 3-aastaste laste vastused erinevad 4- ja 5-aastaste vastustest.

Analüüsis on oluline välja tuua eksimuste tüve ja sufiksiga seotud veamustrid. Edaspidi märgitakse veamuustrite näiteid tärniga (*). Laste vastustes esinenud veamustrid on järgmised:

a) tüvega seotud veamustrid:

- algvormi kasutus, kus teatud käändevormi moodustamisel kasutati algvormi muutmata kujul, nt *lumber, *kaamat (GEN), *vuu (PART);
- foneemi/silbi asendamine, lisamine või ärajätt, nt *bobuset, *tajati (GEN), *lumbert (PART);

- laadivahelduslik viga, nt stiimul *mammas* (lähtesõna *hammas*) – **mammase* (GEN), **mammat* (PART), **mammasega* (KOM);
- reduplikatsioon, nt stiimuli *möö* (lähtesõna *töö*) nominatiivi mitmus **möö-möö*.
- Sufiksiga seotud veamustrid:
 - sufiksi asendamine, nt stiimul *muhkur* (lähtesõna *suhkur*) – **muhkuse* (GEN).

Joonis 2. Veamustri jaotumine eksimustes (N=324). Reduplikatsiooni esines vaid ühel korral, seega ei ole seda joonises peegeldatud.

Joonis 2 illustreerib veamustri jaotumist eksimuste hulgas, kuid nüüd on vastuste absoluutarv suurenenud kolme võrra võrreldes kontrollgrupiga mittekattuvate vastuste üldarvuga (vt tabel 5), kuna tulemusi veatüüpidesse paigutades selgus, et vastuste seas esines kolm vormimoodustust, milles oli nii sufiksiga kui ka tüvega seotud vigu. Järgnevalt kirjeldatakse kõiki veamustreid lähemalt ning tuuakse näiteid.

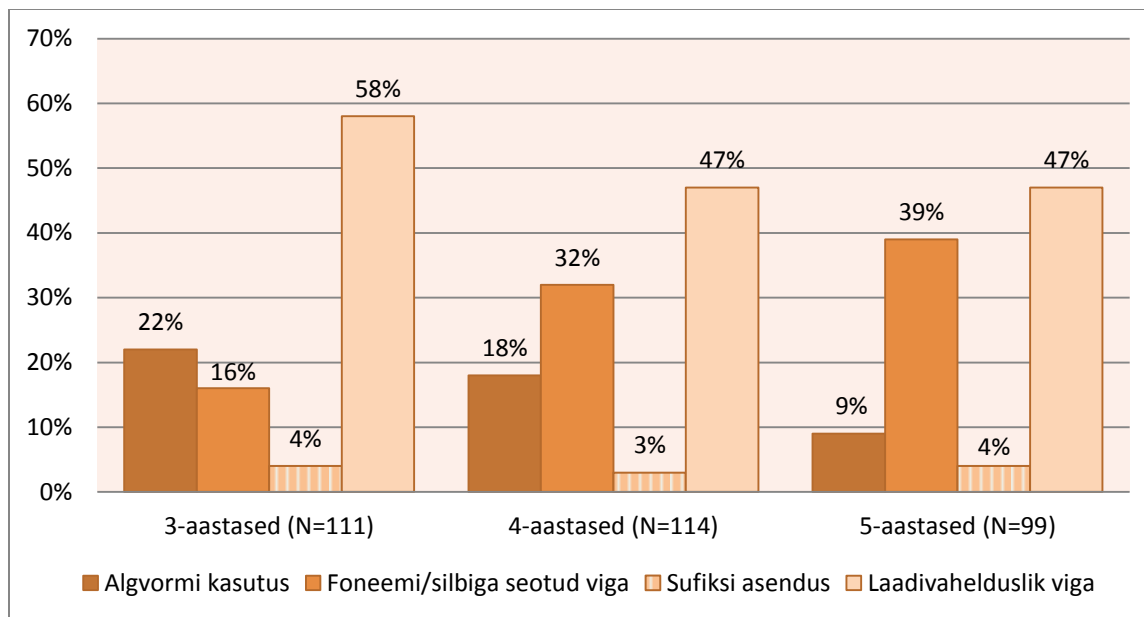
Katseisikud tegid eksimustes kõige rohkem laadivahelduslikke vigu (51%). Laadivaheldus eeldab seda, et ühe tüvevariandi puhul peab esinema klusiil või s, mis teises variandis puudub või on erineva pikkusega. Näiteks stiimulite *päsi* ja *mäsi* (lähtesõna *käsi*, mis on laadivaheldusliku s-iga lekseem) käänamine ei olnud normikohane, nt **mäsi*, **päsi* (GEN),

*mäsit, *päsit (PART). Stiimulite *mammas* ja *tammas* lähtesõna on *hammas*, mis on tugevneva astmevaheldusega ja genitiivi moodustamisel kaob ainsuse nominatiivis -s, kuid katseisikud moodustasid genitiivivormina **tamma*, **tammase*, **mamma*, **mammase*.

29% katseisikute eksimustest olid seotud foneemi/silbi lisamise või ärajätmisega. Stiimulite *lumber* ja *muhkur* tüüpsõnaks on *number*, mille puhul langeb ainsuse nominatiivi teise silbi vokaal genitiivis välja, kuid katseisikud seda enamasti ei teinud, nt **lumberi*, **muhkuri*, **muhkurise*. Foneemi/silbi ärajätmiste all on käsitletud neid vorme, mille foneem või silp on vormimoodustamisel kaduma läinud, nt stiimulite *bobune* (lähtesõna *hobune*) ja *pülaline* (lähtesõna *külaline*) käänamisel moodustati **bobu*, **pülali* (GEN), **bobut*, **pülalit* (PART), **bobul*, **pülalil* (ALL).

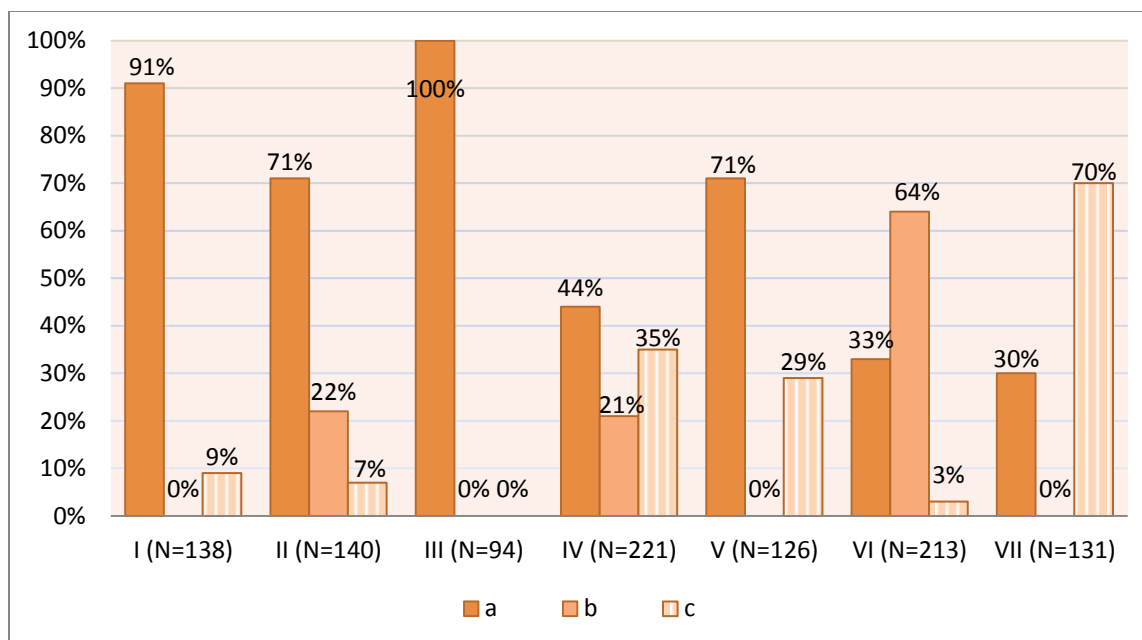
Algvormi kasutust ilmnas 16% juhtudest, kus katseisiku vormimoodustus tugineb algvormi kasutamisel, nt genitiivivormid **pülaline*, **muhkur*, **päsi*, stiimulite *möö* (lähtesõna *töö*) ja *vu* (lähtesõna *puu*) partitiivivormid **möö*, **vu*. Algvormi kasutamise all käsitleti ka neid juhtumeid, kus katseisik lisas lõppu korrektse sufiksi, kuid lõpuvaheldust ei toimunud, nt **bobunet*, **bobunesel*, **bobunest*. Kahe viimase puhul võib oletada, et laps on ära registreerinud *ne*-liite asendumise *se*-ga, kuid ei oska seda veel õigesti kasutada.

Sufiksi asendamist esines eksimuste hulgas 4%. Sufiksi asendamisel käsitleti neid juhtumeid, kus läbinähtava partitiivi -t/-d või genitiivivormi nullmorfeemi asemel kasutati selliseid käändelõppe, mis ei kuulu eesti keele käändeparadigmasse, nt **möömi*, **möösi* (GEN), **vuuvi*, **vuudi*, **bobusek* (PART).

Joonis 3. Veamustrite jaotumine vanusegruppides (N=324).

Joonis 3 illustreerib veamustrite jaotumist vanusegruppides. Siit on ühtlasi ka näha suuremaid vanusegruppidevahelisi erinevusi. Kõige sagedasem veamuster on laadivahelduslik viga, mida esines kõige enam 3-aastaste laste seas (58%), 4- ja 5-aastaste vastuste puhul 11% vähem. Algvormi kasutamine vanuse kasvades vähenes – 3-aastased 22%, 4-aastased 18% ja 5-aastased 9%. Sufiksi asendamist kasutasid oma vastustes kõik vanuserühmad enam-vähem võrdselt – 4%. Järgmist vanuselist tendentsi on märgata foneemi/silbiga seotud vigadega – vanuse kasvades foneemi/silbiga seotud vigade osakaal suureneb. 3-aastased lapsed tegid oma vastustes foneemi/silbiga seotud vigu 16% korral, 4-aastased 32% korral ja 5-aastased 39% korral.

Joonis 4. Vastuste jaotumine muutkondade järgi. (a) kontrollgrupiga kattuv vastus, (b) reeglipärane moodustus, (c) eksimus (N=1063).

Joonis 4 illustreerib katseisikute kõikide vastuste jaotumist muutkondades. I muutkonna stiimulitega (*möö* ja *vuu*) moodustasid lapsed valdavalt kontrollgrupiga kattuvaid vastuseid, eksimusi tehti vaid 9%. II muutkonna stiimulite (*taja* ja *mala*) vormimoodustus suuremas osas kattus kontrollgrupi vastustega (71%), kuid siin on lapsed moodustanud ka reeglipäraseid vorme (22%) ja eksimusi (7%). III muutkonna stiimulite (*potsu* ja *mutsu*) vormimoodustusel oli üksühene vastavus kontrollgrupi vastustega. V muutkonna stiimulite (*püälaline* ja *bobune*) vormimoodustus sarnaselt II muutkonnaga kattus kontrollgrupi vastustega ja eksimusi tehti 29% korral.

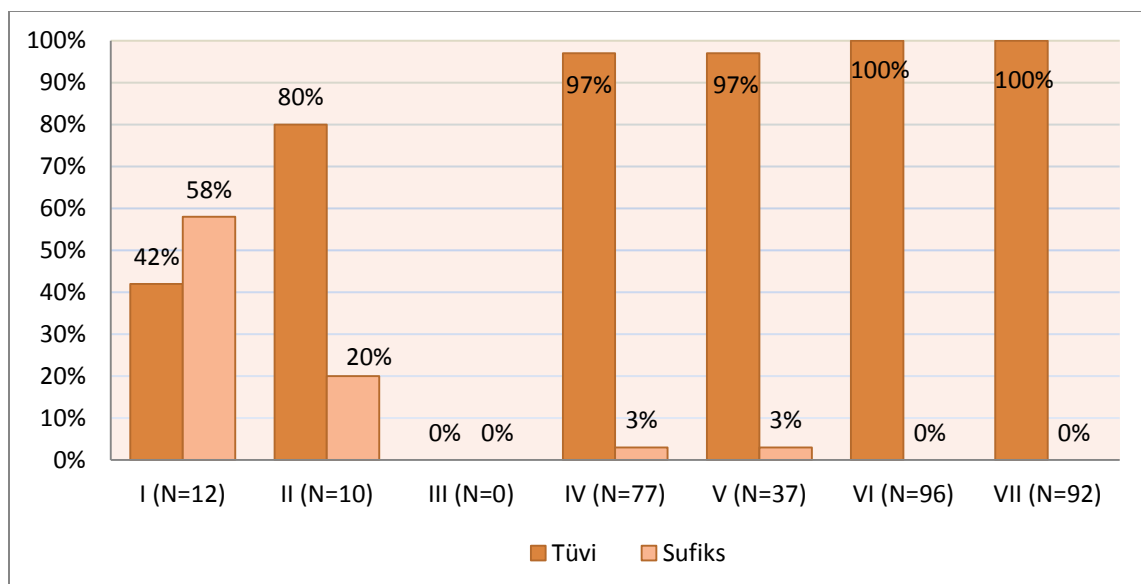
IV muutkonna stiimulipaare oli kokku kaks – *kaamat*, *kaber* ja *lumber*, *muhkur*. Selles muutkonnas on vastuste varieeruvus üsna suur – 44% vormimoodustusi kattusid kontrollgrupi vastustega, 21% vormimoodustustest olid reeglipäraseid ja 35% vormidest olid eksimused. Varieerumine tõenäoliselt tuleneb stiimulipaaride erinevast raskusastmest: ühes stiimulipaaris toimub tüvevarieerumine, aga teises mitte. Stiimulite *kaber* ja *kaamat* vormimoodustuse puhul lisatakse genitiivivormile tüvevokaal ja partitiiv on *t-lõpuline*. Stiimulites *lumber* ja *muhkur* toimub oluline tüvemuutus – ainsuse nominatiivi teise silbi vokaal langeb genitiivis välja –, mis

muudab mõlema stiimuli vormimoodustamise raskemaks, kuigi stiimuli *muhkur* vormimoodustusel oli vastuste varieerumine siiski suurem kui stiimuliga *lumber*.

VI muutkonna vastuste puhul on samuti näha varieerumist – kõige enam moodustasid lapsed reeglipäraseid vorme (64%), seejärel kontrollgrupiga kattuvaid vorme (33%) ja eksimusi (3%). Ka sellel muutkonnal oli kokku kaks stiimulipaari (*kunt*, *mäpp* ja *päsi*, *mäsi*), mis erinevad teineteisest raskusastmelt. Nimelt, stiimulipaar *kunt* ja *mäpp* kuuluvad VI muutkonna produktiivsesse (ehk avatud) tüüpi (vt ptk 1.3.), mis tähendab seda, et vormimoodustuse üle saab otsustada algvormi struktuuri alusel. Stiimulid *päsi* ja *mäsi* (lähtesõna *käsi*) kuuluvad aga VI muutkonna ebaproductiivsesse (ehk suletud) tüüpi, mis tähendab seda, et korrektseks vormimoodustamiseks tuleb lekseemi morfoloogiat tunda. *Käsi*-tüüpi sõna puhul on tegemist arhailise laadivaheldusliku *s*-iga, mis ilmselt muudab vormimoodustuse keerulisemaks (EKK: 262), kuna valdav osa VI muutkonna eksimustest oli tehtud just nende stiimulite vormimoodustusega.

VII muutkonnas on märgata suurt erinevust võrreldes teiste muutkondadega – 70% vastustest on eksimused ja 30% kattuvad kontrollgrupi vastustega. See tuleneb sellest, et VII muutkond on tervikuna suletud tüüp, muutes muutkonna ebaproductiivseks. Stiimulid *tammas* ja *mammas* (lähtesõna *hammas*) on tugevneva astmevaheldusega, mille ainsuse nominatiivi *s* genitiivis kaob.

Järgnevalt analüüsitakse kõikides eksimustes tehtud veatüüpide (tüvega või sufiksiga seotud viga) jaotumist muutkonniti.

Joonis 5. Eksimuste veatüübi jaotus muutkondades (N=324).

I muutkonnas tehti rohkem vigu sufiksiga (58%), nt **möömi*, **möösi* (GEN), **vuuvi*, **vuudi* (PART). Selles muutkonnas oli ka selliseid vorme, kus *d*-lõpuline partitiivivorm asendati nullmorfeemiga, nt **möö* ja **vuu*. Tüvega seotud vigadest (42%) oli esindatud algvormi kasutus, nt **möö*, **vuu* (PL NOM). I muutkonnas oli ainult ühel korral esindatud ka reduplikatsioon, mis on väga huvitav, kuna selles muutkonnas tehti rohkem sufiksiga seotud vigu. Kõikides ülejäänud muutkondades vastupidiselt I muutkonnale olid valdav osa eksimusi tüvega seotud vead.

II muutkonna stiimulitega tegid lapsed vormimoodustuses rohkem tüve kui sufiksiga seotud vigu (80%). Tüvega seotud vead olid põhiliselt seotud foneemi/silbi tüvele lisamisega, nt stiimuli *taja* (lähtesõna *maja*) vormid **tajatit* (GEN), **tajatil* (ALL), stiimuli *mala* (lähtesõna *kala*) vormid **malatit*, **malasel* (ALL). Sufiksiga seotud vigu oli 20%, nt **malast* (PART), kus *pesa*-tüüpisõnade puhul ainsuse partitiivivormid on lõputa. III muutkonna vormimoodustus oli üksühene vastavus kontrollgrupi vastustega (vt joonis 4)

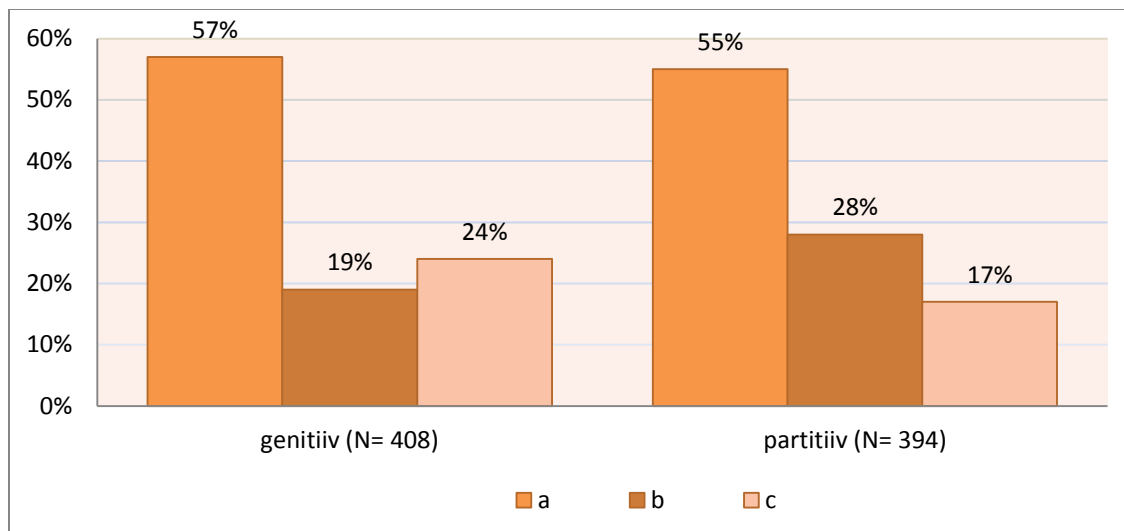
Huvitav tähelepanek on see, et IV–V ning VI–VII muutkonnas oli veatüübi jaotus samasugune. IV ja V muutkonna stiimulitega tegid lapsed rohkem tüve kui sufiksiga seotud vigu (97% vs 3%). IV muutkonnas olid tüvevead tingitud foneemi/silbi asendamise, lisamise või ärajätmisest. *El*- ja *er*-lõpulised sõnad on fonoloogiliselt keerukamad ja seetõttu laps väldib

kolmest konsonandist koosnevat kaashäälikuühendit, nt **lumberet*, **lumbert*, **muhkui* (PART), **muhkuse* (GEN). Ülejäänud tüvega seotud vead olid tingitud algvormi kasutamisest.

V muutkonna stiimulitega tegid lapsed täpselt samasuguseid vigu. Suur erinevus seisneb aga selles, et foneemi/silbiga tehtud veamustrid olid läbipaistvamad võrreldes IV muutkonna vormidega. Näiteks esines väga palju tüve lühenemist **pülali*, **bobu*, mis tingisid ka teistes käändevormides lühenenud tüve kasutamist, **pülalit*, **bobut* (PART), **pülalil*, **bobul* (ALL). Vastuste seas esines ka palju foneemi/silbi lisamist, nt **pülaliset*, **bobuset*. Ülejäänud tüvega seotud vead olid tingitud algvormi kasutamisest. Sufiksi asendamise puhul võib välja tuua sellise juhu, kus laps on kasutanud eesti keele morfoloogiasüsteemi mittekuuluvat muutelõppu, nt **bobusek* (PART).

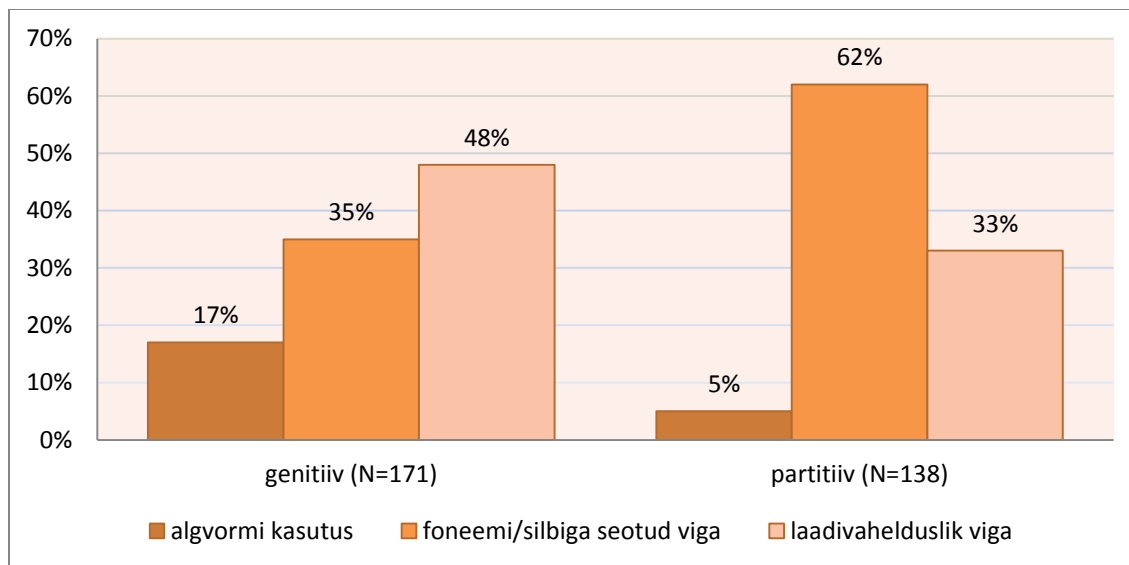
VI ja VII muutkonnas tegid lapsed ainult tüvega seotud vigu, mis olid enam-jaolt seotud laadivaheldusega, kuid nende stiimulite vormimoodustuses oli samuti märgata selgelt läbipaistvat joont – nende stiimulite puhul ei rakendatud laadivaheldust, vaid käännati astmevahelduseta sõnade eeskujul: **päsi*, **mäsi* (GEN) – **päsi*, **mäsi*, *päsit*, **mäsit* (PART); **tammase*, **mammase* – **tammaset*, **mammaset* – **tammasega*, **mammasega*. VII muutkonna stiimulite vormimoodustuses ilmnis ka tüve lühenemist, muutes vormi vokaallõpuliselt (nt **tamma*, **mamma* (GEN)), mis võib viidata sellele, et laps on ära registreerinud selle, et tüves peaks midagi muutuma, kuid ei tea siiski õiget võtet.

Järgnevalt vaadatakse tüvega seotud kontrollgrupiga mittekattuvate vastuste genitiivi- ja partitiivivorme, kuid semantilised käänded jäävad analüüsist välja. Põhjus seisneb selles, et kõik katseisikud moodustasid genitiivivormi alusel kõik teised käändevormid (väljaarvatud partitiiv), seega oleks semantiliste käänete lisamine analüüsi üleliigne. Joonis 5 lisab tõendusmaterjali selle kohta, et lapsed on omandanud sufiksi lisamise põhireeglid, kuna laste tehtud vead on valdavalt seotud tüvega. Seal, kus sufiksid on regulaarsed, on sufiksita kasutus selge, kuid keerulisem on hoopis see, missugusele vormile sufiks lisada.

Joonis 3. Grammatiliste käänete jaotus kõikides vastustes. (a) kontrollgrupiga kattuv vastus, (b) reeglipärane moodustus, (c) eksimus.

Genitiivi ja partitiiviga moodustati kõige enam kontrollgrupiga kattuvaid vastuseid, nende kahe käände vaheline erinevus on minimaalne, vaid 2%. Kontrollgrupiga mittekattuvate vastuse seas on erinevus suurem: partitiivi moodustamine on oluliselt reeglipärasem, 9% rohkem kui genitiivi puhul. Genitiivi puhul tehti rohkem eksimusi, 7% rohkem kui partitiiviga.

Joonis 6. Veamustrite jaotumine grammatilistes käänetes (N=243).

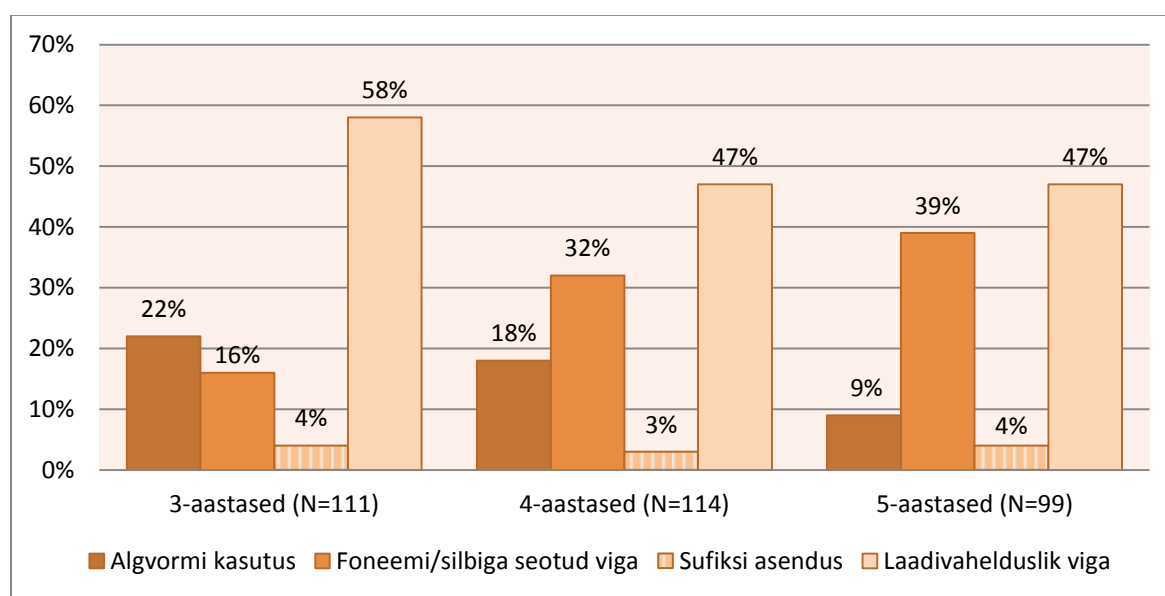
Genitiiviga tegid lapsed kõige rohkem laadivahelduslikke vigu (48%). Algvormi kasutatati 17% ja foneemi/silbiga seotud viga oli 20%. Partitiivis tegid lapsed enim foneemi/silbiga seotud vigu (62%), sejärel laadivahelduslikke vigu (33%) ja algvormi kasutatati 5%. Joonis 6 illustreerib, kuidas veamustrite osakaal kahe käände vahel varieerub – genitiivis kasutasid lapsed algvormi ja tegid laadivahelduslikke vigu rohkem kui partitiivis, kuid partitiivis esines rohkem foneemi/silbiga seotud vigu. Veamustrite varieerumist kahe käände vahel võib põhjendada sellega, et partitiivil on võrreldes genitiiviga selgemini eristatav tunnus *-t/-d*.

4.1. Analüüs

Väljamõeldud stiimulitega katse tulemustest selgus, et kõige rohkem erinesid teistest vanuserühmadest 3-aastased lapsed, kelle seas oli märgata ka suurt soolist erinevust – tüdrukud moodustasid kontrollgrupiga kattuvaid vorme oluliselt rohkem kui poisid (61% vs 48%). Lisaks sellele moodustasid 3-aastased tüdrukud kontrollgrupiga kattuvaid vorme rohkem kui teiste vanuserühmade tüdrukud. Huvitav on see, et 4- ja 5-aastaste laste vastuste jaotumine olid omavahel küllaltki sarnased.

Kontrollgrupiga mittekattuvatest vastustest selgub, et vanuse ja eksimuste vahel ilmneb negatiivne korrelatsioon – vanuse kasvades suureneb reeglipärane vormimoodustus ehk

vähenevad eksimused, mis ei lähtu eesti keele struktuurireeglitest ja ei kuulu eesti keele morfoloogiasüsteemi. Eksimusi veatuübi järgi vaadates tegid lapsed valdavas osas rohkem tüve kui sufiksiga seotud vigu. On alust väita, et lapsed on omandanud sufiksireegli lisamise, kuna sufiksi asendamist esines eksimuste hulgas kõigest 4%. Sufiksi asendamisel käsitleti neid juhtumeid, kus läbinähtava partitiivi *-t/-d* või genitiivivormi nullmorfeemi asemel kasutati selliseid käändelõppe, mis ei kuulu eesti keele käändeparadigmasse, nt **möömi*, **möösi* (GEN), **vuuvi*, **vuudi*, **bobusek* (PART). Semantiliste käänete puhul lastel sufiksiga raskusi ei olnud.

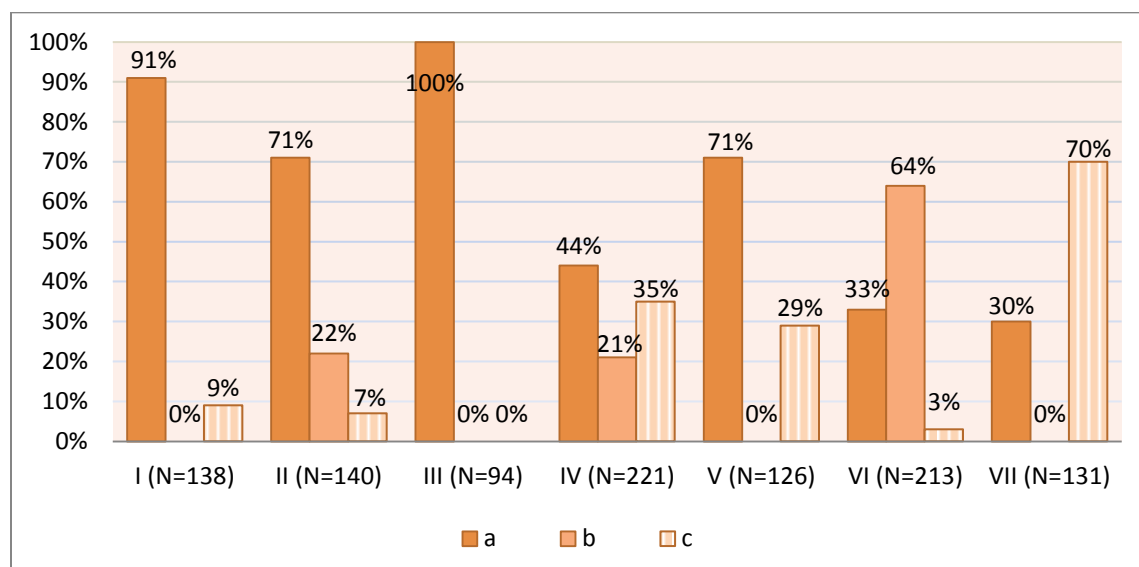

Joonis 3. Veamustrite jaotumine vanuserühmades (N=324).

Katse tulemused näitavad, et kõikides vanuserühmades valmistas kõige enam probleeme laadivaheldus (vt joonis 3, kus on kajastatud ainult eksimused). Laadivaheldus eeldab seda, et ühe tüvevariandi puhul peab esinema klusiil või *s*, mis teises variandis puudub või on erineva pikkusega. Näiteks stiimulite *päsi* ja *mäsi* (lähtesõna *käsi*, mis on laadivaheldusliku *s*-iga lekseem) käänamine ei olnud normikohane, nt **mäsi*, **päsi* (GEN), **mäsit*, **päsit* (PART). Stiimulite *mammas* ja *tammas* (lähtesõna *hammas*), mis on nii astmevahelduslik kui ka lõpuvahelduslik, genitiivi moodustamisel kaob ainsuse nominatiivis *-s*, kuid katseisikud moodustasid genitiivivormidena **tamma*, **tammase*, **mamma*, **mammase*.

Katseisikutele valmistas raskusi ka lõpuvaheldus, mis puudutab peamiselt tüve lõpus paiknevaid häälikuid (ehk foneemi/silbiga seotud vead). *El-* ja *er-*lõpulised sõnad on fonoloogiliselt keerukamad ja seetõttu laps väldib kolmest konsonandist koosnevat kaashäälikuühendit, nt **lumberet*, **lumbert* (PART), **muhkuse*, **lumberi*, **muhkuri*, **muhkurise* (GEN). Lisaks olid keerukamad ka *ne-*lõpuliste stiimulite (*bobune*, *pülaline*) vormimoodustus, kus toimus tüve lühenemine, nt **bobu*, **pülali* (GEN), **bobut*, **pülalit* (PART), **bobul*, **pülalil* (ALL), või lisati lõppu korrektne sufiks, kuid lõpuvaheldust ei toimunud (algvormi kasutus), nt **bobunet*, **bobunesel*, **bobunest*.

Vanuserühmi võrreldes selgub, et 4- ja 5-aastaste laste vastused on küllaltki sarnased. Jooniselt 3 on märgata tendentsi, et vanuse kasvades vähenevad laadivahelduslikud vead ja algvormi kasutus, kuid suureneb lõpuvahelduslike vigade osakaal.

Joonis 4. Vastuste jaotumine muutkondade järgi. (a) kontrollgrupiga kattuv vastus, (b) reeglipärane moodustus, (c) eksimus (N=1063).

Tulemustest (vt joonis 4) selgub, et kõige paremini on lastel omandatud astmevahelduseta avatud muuttüüpi kuuluvate stiimulite vormimoodustus. Avatud muuttüüpidest on kõige selgemini omandatud III muutkond, kuhu kuuluvad kaheasilbilised astmevahelduseta *tubli*-tüüpi

sõnad. III muutkonda kuulusid deminutiivsed stiimulid *potsu* ja *mutsu*, mille vormimoodustus oli selgelt omandatud. Eesti keeles soodustavad deminutiivtuletused *u*-sufiksi abil vormimoodustuse omandamist sel viisil, et astmevaheldusega sõnad nihutatakse astmevahelduseta muuttüüpi (Argus 2008a: 25). Järgmisena on lapsed avatud muuttüüpidest valdavas osas omandanud astmevahelduseta I, II ja V muutkonna vormimoodustuse. Lisaks sellele on lastel omandatud ka nõrgeneva astmevaheldusega VI muutkonna avatud muuttüüpi kuuluva stiimuli (*mäpp* ja *kunt*) vormimoodustus, kuna nendes on eksimuste osakaal üsna väike, vaid 3%.

IV muutkonna stiimulipaare oli kokku kaks – *kaamat*, *kaber* ja *lumber*, *muhkur*. Selles muutkonnas on vastuste varieeruvus üsna suur – 44% vormimoodustusi kattusid kontrollgrupi vastustega, 21% vormimoodustustest olid reeglipärased ja 35% vormidest olid eksimused. Varieerumine tõenäoliselt tuleneb stiimulipaaride erinevast raskusastmest: ühes stiimulipaaris toimub lõpuvaheldus, aga teises mitte. Stiimulite *kaber* ja *kaamat* vormimoodustuse puhul lisatakse genitiivivormile türevokaal ja partitiiv on *t*-lõpuline. Nende stiimulite vormimoodustus oli suuremas osas reeglipärane, kuna vormimoodustus erines kontrollgrupi vastustest vaid lähtesõna türevokaali vahetusest. Stiimulites *lumber* ja *muhkur* toimub oluline tüvemuutus, kus ainsuse nominatiivi teise silbi vokaal langeb genitiivis välja, mis muudab stiimulite vormimoodustamise raskemaks.

Katseisikutele valmistas kõige enam raskusi VI ja VII muutkonna suletud muuttüüpi kuuluvate stiimulite vormimoodustus. Stiimulite *päsi* ja *mäsi* (lähtesõna *käsi*) kuuluvad aga VI muutkonna ebaproduktiivsesse (ehk suletud) tüüpi, mis tähendab seda, et korrektseks vormimoodustamiseks tuleb lekseemi morfoloogiat tunda. Siinkohal võiks anda kriitilise hinnangu autori poolt moodustatud stiimulite *päsi*, *mäsi* valikule, kuna keelekasutaja ei saa väljamõeldud sõnade puhul ometigi tunda lekseemi morfoloogiat. Kuigi vastukaaluks saab tuua kontrollgrupi vastuseid, mis olid kõik moodustatud lähtesõna põhjal. Kontrollgruppi kuulunud katseisikud tunnistasid, et märkasid stiimuli analoogiat lähtesõnaga, seega käänasid seda vastavalt lähtesõna moodustusreeglitele. VII muutkonnas (stiimulid *tammas* ja *mammas*) tegid lapsed eksimusi 70% korral.

VI ja VII muutkonnas tegid lapsed ainult tüvega seotud vigu, mis olid enam-jaolt seotud laadivaheldusega, kuid nende stiimulite vormimoodustuses oli samuti märgata selgelt läbipaistvat joont – neid stiimulite puhul ei rakendatud laadivaheldust, vaid käänati

astmevahelduseta sõnade eeskujul: **päsi*, **mäsi* (GEN) – **päsi*, **mäsi*, *päsit*, **mäsit* (PART); **tammase*, **mammase* – **tammaset*, **mammaset* – **tammasega*, **mammasega*. VII muutkonna stiimulites vormimoodustuses ilmnes ka tüve lühenemist, muutes vormi vokaallõpuliseks (nt **tamma*, **mamma* (GEN)), mis võib viidata sellele, et laps ära registreerinud selle, et tüves peaks midagi muutuma, kuid ei tea siiski õiget võtet.

4.2. Analüüsitulemused hüpoteeside valguses

Töö esimene hüpotees – laadivahelduslike sõnade vormimoodustus valmistab lastele suuremaid probleeme kui lõpuvaheldus – leidis kinnitust, kuna kõikides vanuserühmades valmistas enim probleeme laadivaheldus, 3-aastaste laste seas oli laadivahelduslike vigade osakaal 58%, 4- ja 5-aastaste vastuste puhul 11% vähem. Samas on huvitav tendents see, et vanuse kasvades lõpuvahelduslike vigade osakaal suureneb ja laadivahelduslike vigade osakaal väheneb. 5-aastaste laste puhul oli lõpu- ja laadivahelduslike vigade osakaalu erinevus vaid 8%, 3-aastaste seas aga lausa 42%. Seega vanuse võimalik mõju laadivahelduse ja lõpuvahelduse omandamisele on märgatav ja oleks tulevikus edasist käsitlemist väärt.

Töö teine hüpotees – vanuse kasvades muutub vormimoodustus reeglipärasemaks – leidis samuti kinnitust, kuna kontrollgrupiga mittekattuvatest vastustest selgub, et vanuse ja reeglipärase vormimoodustuse vahel ilmneb positiivne korrelatsioon – vanuse kasvades suureneb reeglipärane vormimoodustus ehk vähenevad eksimused, mis ei lähtu eesti keele struktuurireeglitest ja ei kuulu eesti keele morfoloogiasüsteemi.

Töö kolmas hüpotees – produktiivsesse muuttüüpi kuuluvate sõnade vormimoodustus on hõlpsamini omandatud kui ebaproductiivse muuttüübi vormimoodustus – leidis samuti kinnitust. Avatud muuttüüpidest on kõige selgemini omandatud III muutkond (lähtesõnad *notsu* ja *kutsu*). Sellele järgnesid I, II ja V avatud muuttüüp. Lisaks sellele on lastel omandatud ka nõrgeneva astmevaheldusega VI muutkonna avatud muuttüüpi kuuluvate sõnade (lähtesõnad *näpp* ja *hunt*) vormimoodustus, kuna nendes on eksimuste osakaal üsna väike, vaid 3%.

Avatud muuttüüpidest on lastel kõige enam raskusi IV muutkonnaga, aga seal tulenes vastuste varieerumine ilmselt stiimulipaaride erinevast raskusastmest. Katse tulemustest ei ole selge, kas produktiivse muuttüübi vormimoodustus on kiiremini omandatud või on see hoopis uutele sõnadele lihtsamini üldistatav. See vahe oleks tulevikus edasist käsitlemist väärt.

Töö neljandat hüpoteesi – partitiivivorm on varem omandatud kui genitiivivorm – ei saa kummutada ega kinnitada, kuna mõlema käände kontrollgrupiga kattuvate vastuste vaheline erinevus oli väga minimaalne. Kuigi partitiivi moodustamine oli reeglipärasem ja genitiiviga tehti rohkem eksimusi, ei saaks siiski katse tulemuste põhjal kindlameelselt väita, et partitiivi vormimoodustus on varem omandatud kui genitiivi vormimoodustus. Reili Argus on väitnud, et grammatilistest käänetest omandatakse kõige hiljem genitiiv. Selle põhjuseks on ta nimetanud selle, et nominatiivi ja partitiivi morfosüntaktilised rollid on tunduvalt olulisemad. Selle uurimuse katse tulemuste põhjal saab väita, et partitiiv on teatud mõttes selgemini/hõlpsamini omandatav, sest partitiivi lõpud on läbipaistvamad ja reeglipärasemad kui genitiivil. Seega võib öelda, et muutemorfoloogia läbipaistvus ja lihtsus on olulisteks kriteeriumiteks keeleomandamisel, mis iseenesest on ka loogiline. See vajaks kindlasti tulevikus lähemat uurimist.

Katse tulemuste põhjal võib väita, et lapsed on omandanud sufiksireeglipärase lisamise, kuna sufiksi asendamist esines eksimuste hulgas kõigest 4%. Semantiliste käänete puhul lastel sufiksireegliga raskusi ei olnud, kuna neid liideti genitiivivormi külge. Keerulisem on hoopis genitiivivormi moodustada ning otsustada missugusele vormile tuleb sufiks lisada.

Kokkuvõte

Uurimustöö eesmärk oli uurida laste grammatikareeglite üldistamisvõimet. Eesti keele muutemorfoloogia omandamine on keerukas protsess, kuna keeleomandamisel tuleb teada, kuidas toimuvad tüvesisesed muutused ning milliseid morfoloogilisi formatiive (tunnused ja lõpud) tuleb tüve külge lisada. Uurimisküsimustele ja hüpoteesidele vastuste leidmiseks viidi läbi katse ja analüüsiti katse tulemusi. Töö empiirilised andmed pärinevad väljamõeldud stiimulitega moodustuskatsest, mis põhineb Jean Berko *wug* katse meetodil (Berko 1958).

Katse kavandamisel vaadati esmalt 2–3-aastaste laste kõige sagedamini esinevaid sõnu (Vider 1995), mis jagati Elmar Muugi muuttüübiga põhjal muutkondadesse. Väljamõeldud stiimulite moodustamiseks võeti muutkondade kõige sagedasemad lekseemid, milles vahetati ära sõna esimene foneem, nii et see ei oleks katseisikutel juba tähendusega seotud, vaid oleks uus sõna. Katse viidi läbi lasteaias ja testgrupi valimi moodustasid 47 last (25 tüdrukut ja 22 poissi) vanuses 3;6–5;5, keskmine vanus 4;6.

Püstitatud hüpoteesid said valdavas osas kinnitust. Katse tulemustest selgub, et – laadivahelduslike sõnade vormimoodustus valmistab lastele suuremaid probleeme kui lõpuvaheldus, kõige rohkem oli sellega raskusi 3-aastastel lastel. Tulemuste analüüsimisel selgus, et vanuse kasvades lõpuvahelduslike vigade osakaal suureneb ja laadivahelduslike vigade osakaal väheneb. Vanuse kasvamisega on märgata veel üht tendentsi – vormimoodustus muutub reeglipärasemaks.

Töö kolmas hüpotees – produktiivsesse muuttüüpi kuuluvate sõnade vormimoodustus on hõlpsamini omandatud kui ebaproductiivse muuttüübi vormimoodustus – leidis samuti kinnitust, kuid katse tulemustest ei ole selge, kas produktiivse muuttüübi vormimoodustus on kiiremini omandatud või on see hoopis uutele sõnadele lihtsamini üldistatav. Töö neljandat hüpoteesi – partitiivivorm on varem omandatud kui genitiivivorm – ei saa kummutada ega kinnitada, sest tulemuste põhjal ei saa kindlameelselt väita, et partitiivi vormimoodustus on varem omandatud kui genitiivi vormimoodustus. Selle uurimuse katse tulemuste põhjal saab oletada, et partitiiv on teatud mõttes selgemini/hõlpsamini omandatav, sest partitiivi lõpud on läbipaistvamad ja

reeglipärasemad kui genitiivil. Seega võib öelda, et muutemorfoloogia läbipaistvus ja lihtsus on olulisteks kriteeriumiteks keeleomandamisel Grammatiliste käänete vormimoodustust veamustri järgi vaadates kasutasid lapsed algvormi ja tegid laadivahelduslikke vigu rohkem genitiivi kui partitiiviga, kuid partitiivis esines kõige rohkem lõpuvahelduslikke vigu. Grammatiliste käänete vormiomandamise järjekord pole päris selge, seega see oleks kindlasti edaspidist käsitlemist väärt.

Lapsed tegid valdavas osas rohkem tüve kui sufiksiga seotud vigu. Tüvega seotud vigadest tehti kõige enam laadi- ja lõpuvahelduslikke vigu. Katse tulemuste põhjal võib märgata tendentsi, et vanuse kasvades vähenevad laadivahelduslikud vead ja algvormi kasutus, kuid suureneb lõpuvahelduslike vigade osakaal. Lapsed on omandanud sufiksiste reeglipärase lisamise, kuna sufiksi asendamist esines eksimuste hulgas kõigest 4%. Semantiliste käänete puhul lastel sufiksitega raskusi ei olnud, kuna neid liideti genitiivivormi külge. Keerulisem on hoopis genitiivivormi moodustada ning otsustada missugusele vormile tuleb sufiks lisada.

Katse tulemustes jäi soopõhine eristus tegemata, osalt sellepärast, et kontrollgrupiga mittekattuvates vastustes on soolised erinevused kõige väiksemad, aga ka sellepärast, et see oleks ületanud töömahtu. Mõnedes vanusegruppides olid soolised erinevused märkimisväärselt suured, kohati isegi mõnes vastusekategorias olid soolised erinevused suuremad kui vanuselised erinevused. Seega, see pakuks kindlasti tulevikuks palju uurimismaterjali.

Eesti keele substantiivi muutemorfoloogia on lastele suur väljakutse tüveteisenduste ning morfoloogiliste formatiivide tõttu, seega oli huvitav vaadata, kuidas lapsed esialgse *wug* katsega sarnaste morfoloogiliste ülesannetega toime tulevad. Väljamõeldud stiimulitega moodustuskatse on põnev seetõttu, kuna see töö on esimene katse rakendada *wug* katse paradigmat eesti keele vormimoodustuse uurimisel.

Kasutatud kirjandus

- Argus, Reili* 2004. Eesti keele käändesüsteemi omandamine: esimestest sõnadest miniparadigmadeni. Emakeele Seltsi aastaraamat, 23–48. Tallinn: Emakeele Seltsi aastaraamat.
- Argus, Reili* 2008a. Eesti keele muitemorfoloogia omandamine. Doktoritöö. Tallinna ülikooli eesti keele ja kultuuri instituut. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Argus, Reili* 2008b. Kuidas Eesti laps vormimoodustuse omandab. *Oma Keel* nr 16, 17–26.
- Berko, Jean* 1958. The Child's Learning of English Morphology. – *Word*. Vol.14, 150–170.
- Dressler Wolfgang U.* 2003. Morphological Typology and First Language Acquisition: Some mutual challenges. – *Morphology and Linguistic Typology. On-line Proceedings of the Fourth Mediterranean Morphology Meeting, Catania, 20.–30. september 2003.*, p. 8–20. <http://mmm.lingue.unibo.it/proc-mmm4.php> (03.12.2013)
- Erelt, M., Erelt, T., Ross, K.* 2000. Eesti keele käsiraamat. Tallinn: Eesti keele sihtasutus.
- Gillis, S., Ravid, D.* 2009. Language Acquisition. – *Cognition and Pragmatics*. Vol. 17, 201–249.
- Lyytinen, Paula* 1987. Cognitive Skills and Finnish Language Inflection. – *Scandinavian Journal of Psychology*. Vol. 28, 304–312.
- Lyytinen, Paula* 1989. The Mastery of Finnish Inflectional Forms. Poster Prepared for Tenth Biennial Meeting of International Society for the Study of Behavioral Development, Jyväskylä, 9.–13. juuli 1989., p. 1–7.
- Peebo, Jaak* 1997. Eesti keele muutkonnad. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 5. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Vider, Kadri* 1995. 2–3-aastaste eesti laste sõnavara. Diplomitöö. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti keele õppetoolis;

Menn, L., Ratner, N.B. 2000. In the Beginning Was the Wug : Forty Years of Language-Elicitation Studies. – Methods for Studying Language Production. Ed. by L. Menn, N. B. Ratner. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, p. 1–23.

Acquisition of Estonian inflectional morphology based on the Wug test. Summary

The purpose of this study is to investigate children's competence in grammatical rules. A Wug-style test was conducted among Estonian children aged 3 to 5. The logic of Berko's test is applied to a language posing much more complex set of challenges to a child acquiring its inflectional system than most Indo-European languages do: in addition to allomorphy in case endings, lexemes undergo stem changes in a wide range of patterns. A Wug test has been conducted in Finnish, a closely related language (Lyytinen 1987) – but none have previously been conducted with children acquiring Estonian.

For the method, a Wug-style elicitation task (Berko 1958) was conducted, using novel nouns based on real words frequent in Estonian children's speech. Frequent words were grouped into seven morphological classes based on their declensional paradigms (Peebo 1997). Based on the most frequent lexem in every morphological class, nonsense words were made up by changing the first phoneme of the word. Eighteen nonsense words were presented to 47 children, aged 3;6-5;5 (mean, 4;6), divided into three groups of 3-, 4-, and 5-year-olds. Original colored pictures were shown to children to teach each new word, followed by new pictures accompanied by questions requiring answers using partitive, genitive and one additional form. The answers were compared to an adult control group, who showed no variation in either morphological classification of the novel words or in selecting the appropriate case forms.

Author hypothesized:

- a) declining nouns with a gradation change are more difficult for children than with stem-end alternations;
- b) noun declension becomes more rule-based (similar to adults) by age;
- c) declension of open-class (productive) nouns are acquired earlier than closed-class (unproductive) ones;
- d) partitive forms are acquired sooner than genitive forms;

Hence, the issue of how children approach the declension of simple, unfamiliar words raises many intriguing questions, including: (1) at what age do children begin to decline novel words similarly to adults? (2) how do children approach the task of classifying unfamiliar words morphologically? and (3) what sorts of errors do children make in the use of affixes and stem changes?

In analyzing the acquisition of inflectional morphology, children's answers were divided into three categories: correct answers (same as the control group), non-standard answers which correspond to Estonian morphological rules (reflecting a mis-classification of the morphological class of the novel noun) and errors. 54% of the answers were the same as the control group; out of those answers which deviated from the control group (40%), most responses were errors (72%). We hypothesized that noun declension becomes more rule-based (similar to adults) by age. The results show that there's a negative correlation between age and errors – errors decrease when age increases. In other words, it does seem that when children get older their noun inflection becomes more similar to adults. The focus of analysis was mainly on errors, because they may contribute most to the understanding of the acquisition of morphology.

When we look at erroneous answers more closely, the age groups show greater differences: responses show good command of the suffixes already at age 3, but more difficulty with stem changes. We hypothesized that declining nouns with a gradation change is more difficult for children than with stem-end alternations. It seems that children do have more difficulties with gradation change, but the proportion of errors using uninflected nouns decreases with age, as do gradation errors, while proportion of errors related to stem-end alternations increases significantly from 16% (3-year-olds) to 39% (5-year-olds). The most challenging aspects of the Estonian nominal system seem to be identifying the correct morphological class and making appropriate stem changes.

We hypothesized that declension of open-class nouns are acquired earlier than closed-class ones. When we look at how children morphologically classify nonsense words, it seems that children acquire the noun declension of open inflectional classes more easily than closed classes. It is not clear whether the declension of open-class nouns are acquired sooner or is just easier to generalize to novel words.

We hypothesized that partitive forms are acquired sooner than genitive forms. If we look at the grammatical case inflection, there is no clear basis to state that partitive forms are acquired sooner than genitive forms. Partitive seems to be more transparent and rule-based than the genitive. The transparency and regularity of noun declension are clearly important in language acquisition, but this area needs further investigation.

Lisa 1. Katse disain

1. Möö/vuu

[1. pilt – teolaadne elukas, kellel on peas värviline müts]

Uuritav vorm: genitiiv

See on möö/vuu. Möö on selline naljakas loom. Mis värvi on ta? Kes see on? [pildile osutamine]

Tema peas on müts. Kelle peas on müts? Müts on...?

[2. pilt- kaks teolaadset elukat, kes hoiavad üksteisel käest kinni, kõrval istub lepatriinu]

Uuritav vorm: partitiiv, mitmuse nominatiiv

Kes see on? [lepatriinule osutamine] *Tema kõrval seisab möö/vuu. Mis värvi on ta? Keda sa näed lilla möö/vuu kõrval? Aga keda sa näed lepatriinu kõrval?*

Nemad on sõbrad ja hoiavad üksteisel käest kinni. Kes hoiavad üksteisel käest kinni? Kes nad on?

2. Mala/taja

[1. pilt – rõõmsatujuline karvane loom, kellel on käes õhupall]

Uuritav vorm: genitiiv

See on mala/taja. See on selline karvane loom. Kes see on? [pildile osutamine]

Tema käes on õhupall. See on tema oma. Kelle õhupall see on?

[2. pilt – kurvatujuline karvane loom ja kuri vihmapilv]

Uuritav vorm: partitiiv, allatiiv

Nüüd tuli mala/taja juurde kuri vihmapilveke. Vihmapilvekesele meeldib teisi oma vihmaga kiusata. Keda kiusab vihmapilveke praegu? Vihmapilv kiusab...?

Mala/taja on nüüd kurb. Talle ei meeldi, et vihmapilveke teda kiusab. Kellel on nüüd kurb tuju?

3. Potsu/mutsu

[pilt – mereloomalaadne olend, kelle kõrval istub must kass, ja nende pea kohal on südamed]

Uuritav vorm: genitiiv, partitiiv

See on potsu/mutsu. Potsu/mutsu elab kivi all. Kes see on? [pildile osutamine]

Tema kõrval istub must kiisu. Kelle kõrval istub must kiisu?

Nad armastavad teineteist. Potsu armastab kiisut. Keda armastab kiisu? Kiisu armastab...?

4. Kaber/kaamat

[1. pilt – rõõmsatujuuline paberilaadne olend, kelle käes on pliiats]

Uuritav vorm: genitiiv, partitiiv

See on kaber/kaamat. Ta tantsib siin, sest ta on väga rõõmus. Kes see on? [pliiatsile osutamine]

Nad on üksteise parimad sõbrad. Kaber/kaamat on pliiatsi sõber. Aga kelle sõber on pliiats? Pliiats on...?

Kaber/kaamat on väga õnnelik, et pliiats on tema sõber. Keda teeb pliiats õnnelikuks?

[2. pilt – kaks paberilaadset olendit mängivad omavahel]

Uuritav vorm: mitmuse nominatiiv

Ta on kaber/kaamat. Ka tema on kaber/kaamat. Nüüd on neid mitu. Nad mängivad kahekesi. Kes on need, kes mängivad? Kuidas sa neid kutsud?

5. Lumber/muhkur

[pilt – koalataoline loom puu otsas]

Uuritav vorm: genitiiv, partitiiv

See on lumber/muhkur. Kes see on? [pildile osutamine]

Talle meeldib väga puu otsas magada. Tema lemmiktegevus on puu otsas magamine. Puu otsas magamine on kelle lemmiktegevus?

Aga puu kardab teda, sest lumber/muhkur teeb puule oma suurte küüntega haiget. Keda kardab puu?

6. Bobune/pülaline

[1. pilt – kurva ja väsinud ilmega karvane linnutaoline olend]

Uuritav vorm: genitiiv

See on bobune/pülaline. Kes see on? [pildile osutamine]

Bobune/pülaline on väga kurb, sest tema kõht on väga tühi. Ta on näljane. Kelle kõht on tühi?

[2. pilt – karvane linnutoline olend sööb saia]

Uuritav vorm: partitiiv, allatiiv

Nüüd sööb bobune/pülaline pehmet saia. Bobune/pülaline on väga rõõmus. Keda sai rõõmustas?

Tal on hea tuju, sest kõht sai täis. Kellel on nüüd hea tuju?

7. Kunt/mäpp

[1. pilt – veega täidetud jalgadega anum, mille sees ujub kala]

Uuritav vorm: genitiiv, partitiiv

See on kunt/mäpp. Mis see on? [pildile osutamine]

Selle sees elab üks väike kala. Kelle sees kala elab?

Väike kala armastab oma kodu. Mis on väikse kala kodu nimi? Mida väike kala armastab?

[2. pilt – mitu veega täidetud jalgadega anumat]

Uuritav vorm: mitmuse nominatiiv

Nüüd on neid päris palju. Neile kõigile meeldib porilombis mängida. Praegu nad kõik mängivad porilombis. Kes on need, kes porilombis mängivad? Porilombis mängivad...?

8. Päsi/mäsi

[1. pilt – dinosaurusedalaadne olend, kelle seljas on punane kampsun]

Uuritav vorm: genitiiv

See on päsi/mäsi. Ta on selline roheline ussike. Kes see on? [pildile osutamine]

[2. pilt – dinosaurusedalaadne olend istub kausis]

Uuritav vorm: partitiiv

Nüüd päsi/mäsi mängib kausi sees. Päsi/mäsi armastab kausi sees mängida. Keda sa näed kausis?

9. Tammas/mammas

[1. pilt – piklik olend, kelle kroon on põrandal maas]

Uuritav vorm: genitiiv

See on tammas/mammas. Ta on selline karvane ja pehme loomake. Kes see on? [pildile osutamine]

Tammas/mammas on väga kurb, sest tema kroon kukkus kogemata maha. Kelle kroon kukkus maha?

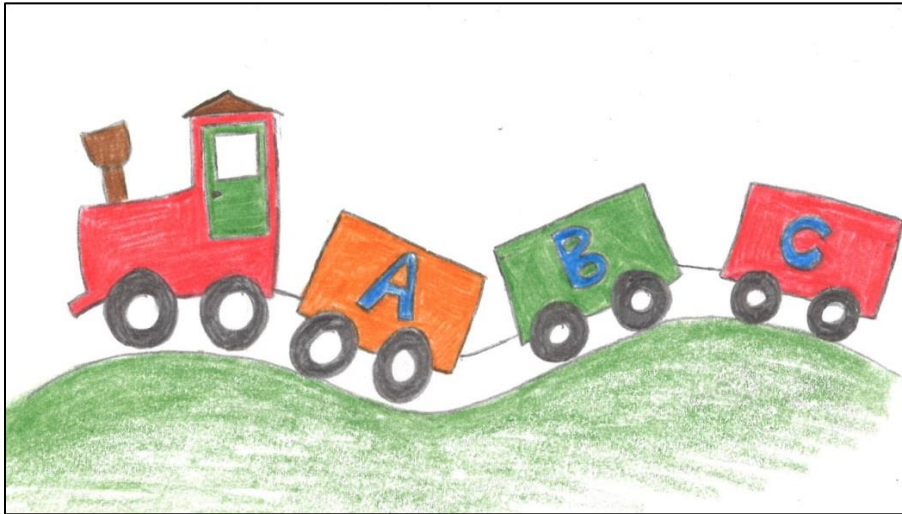
[2. pilt – piklik olend ja lind, kelle noka vahel on kroon]

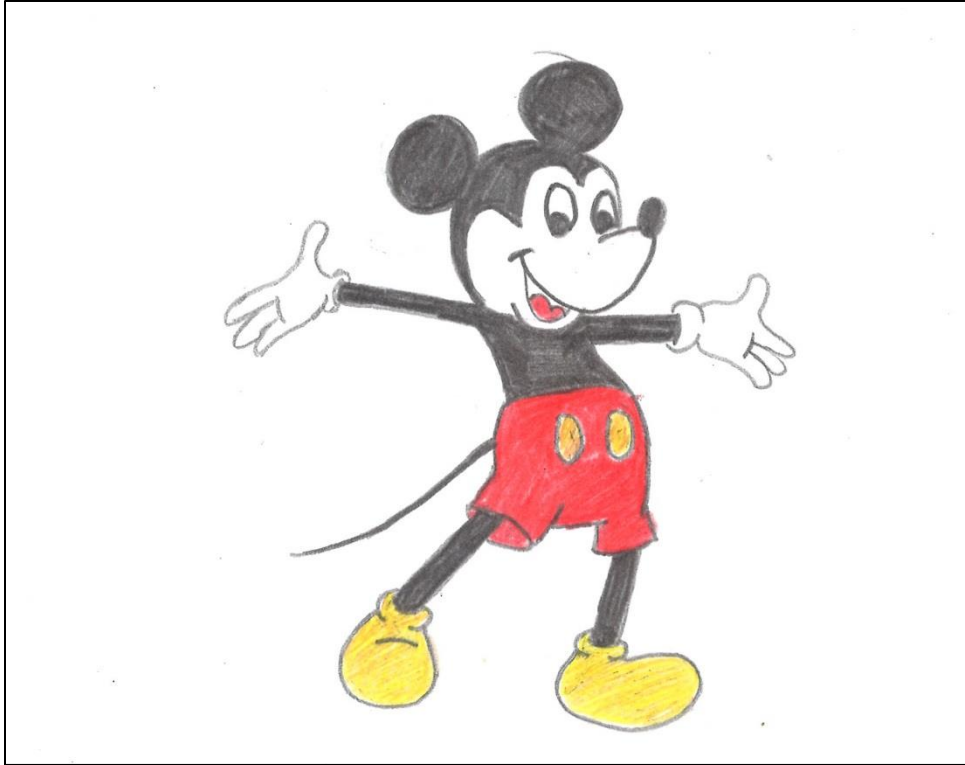
Uuritav vorm: partitiiv, komitatiiv

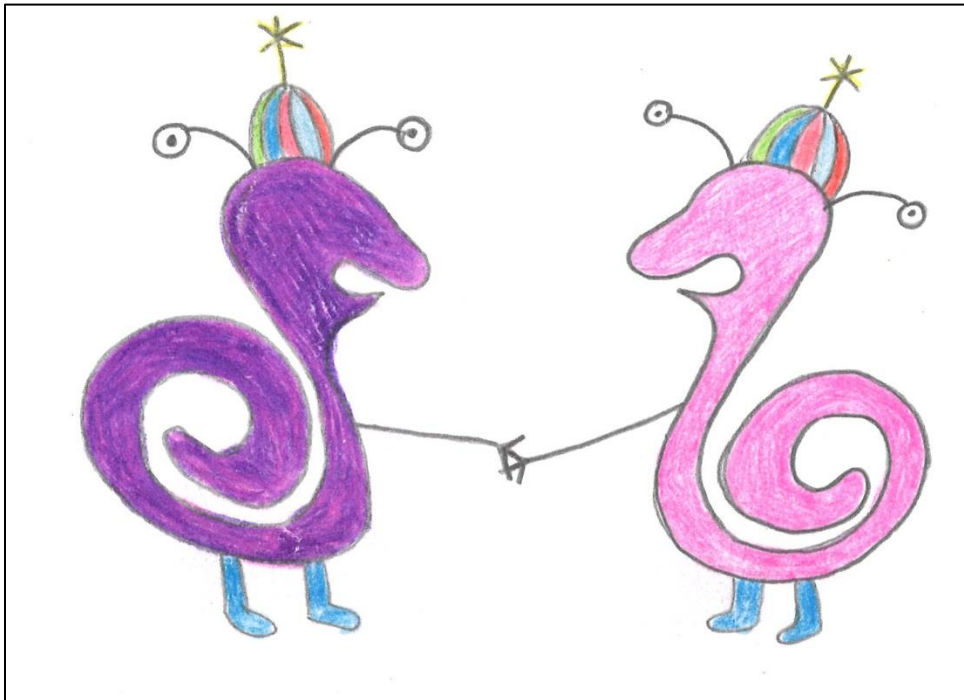
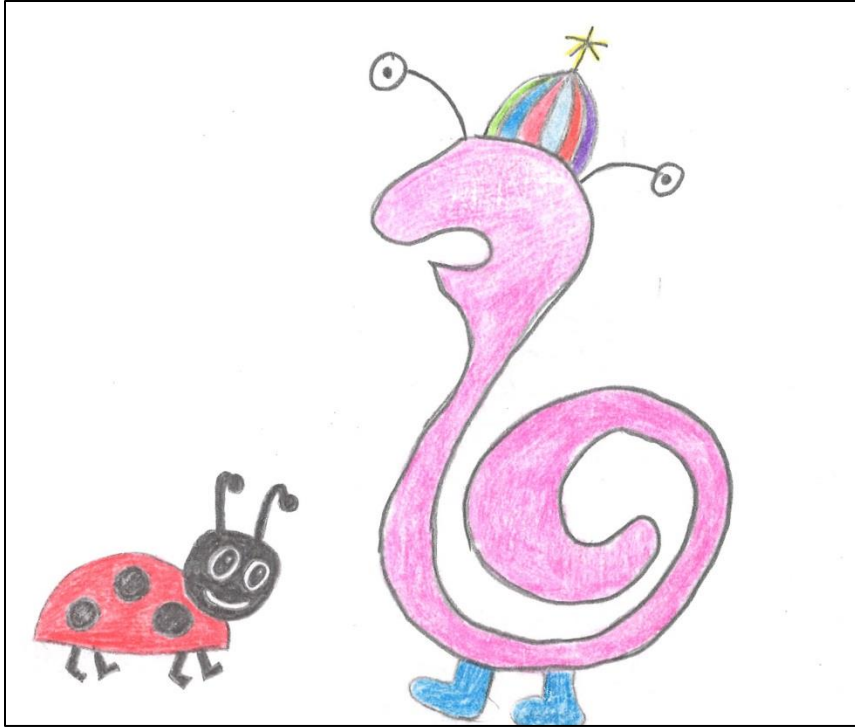
Tal on abi vaja. Appi tuleb linnuke. Linnuke aitab krooni tagasi pähe panna. Keda linnuke aitab? Linnuke aitab...?

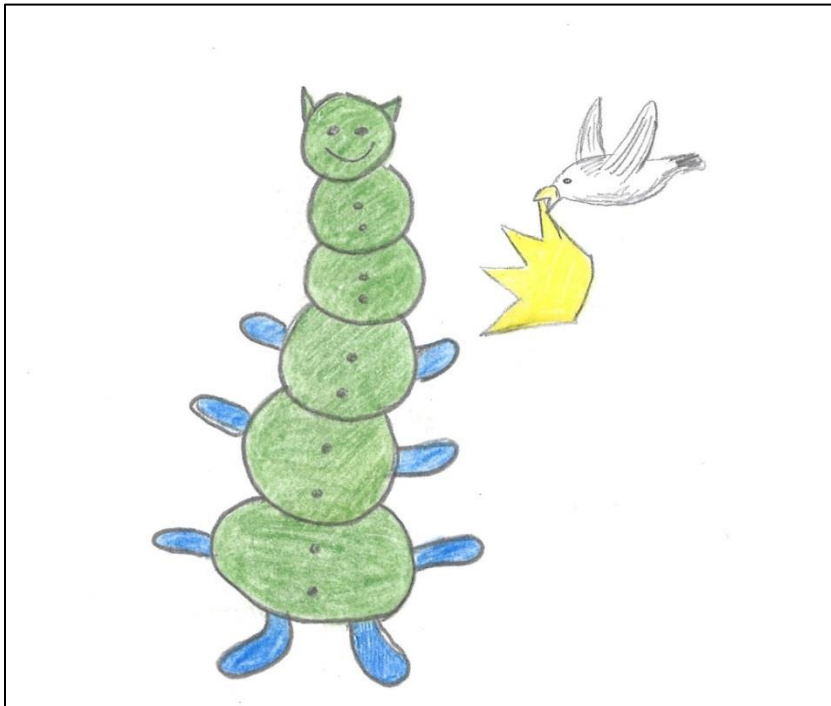
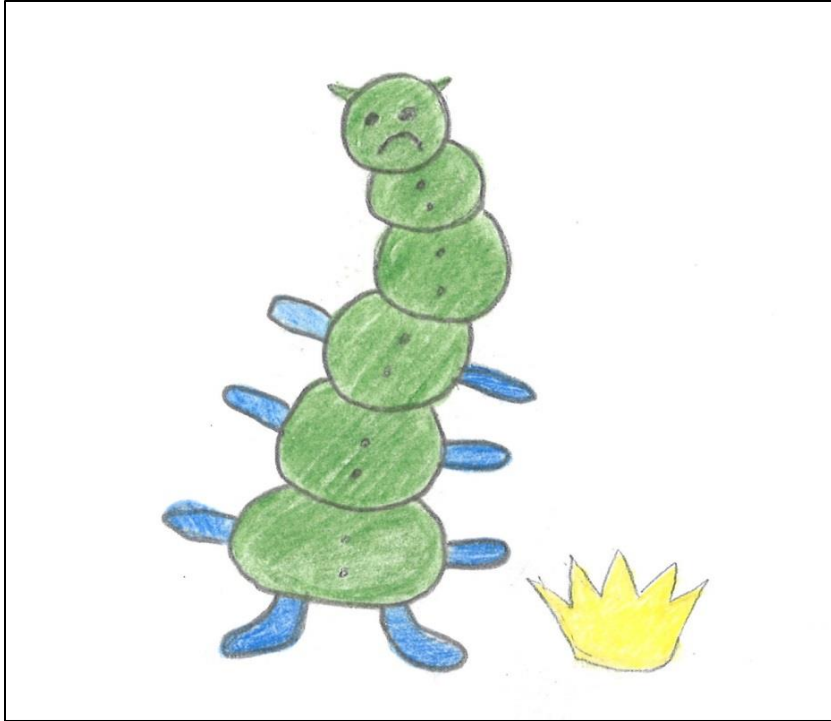
Tammas/mammas on väga tänulik ja tahab, et linnuke tema sõbraks saaks. Kellega on linnuke nüüd suur sõber?

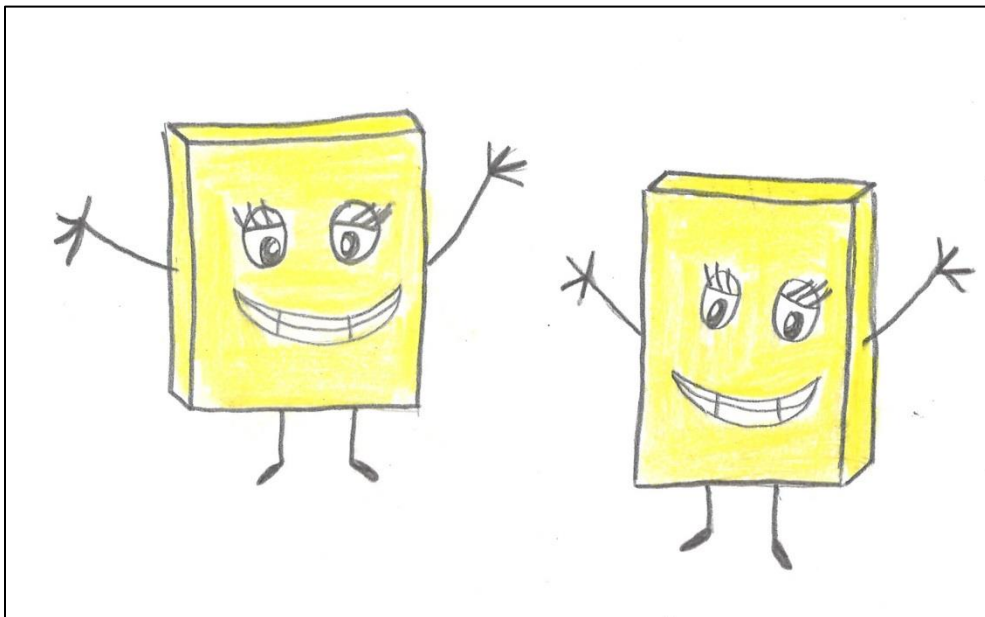
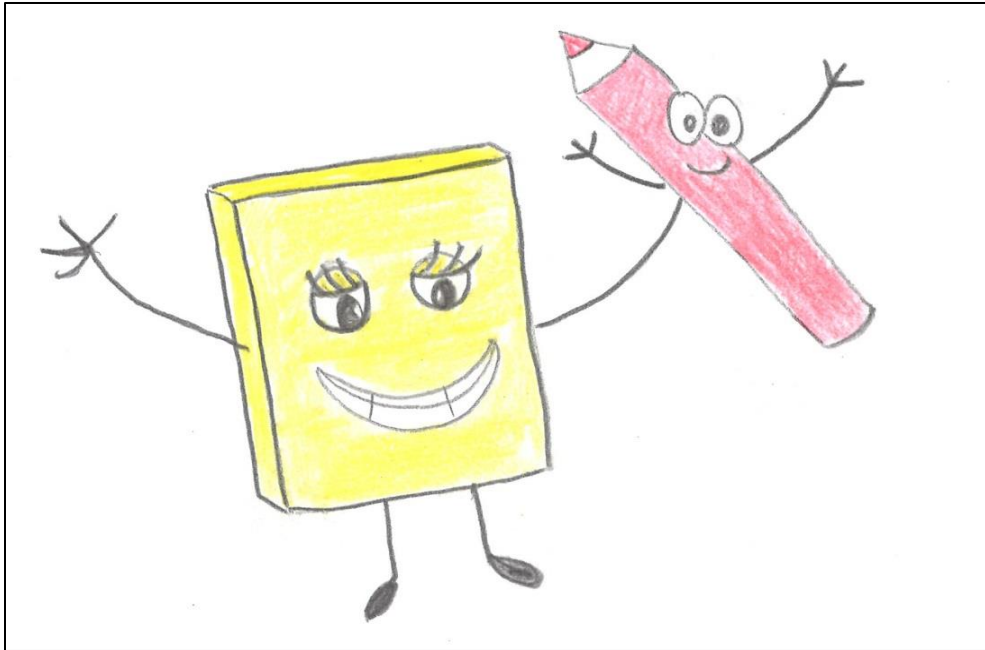
Lisa 2. Joonistused

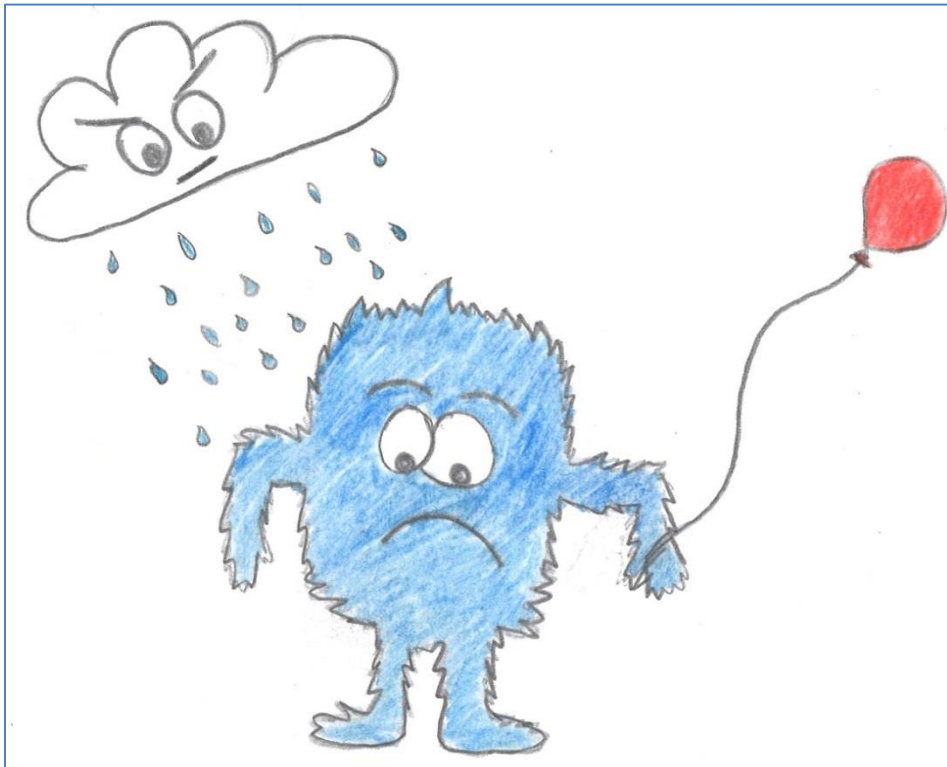
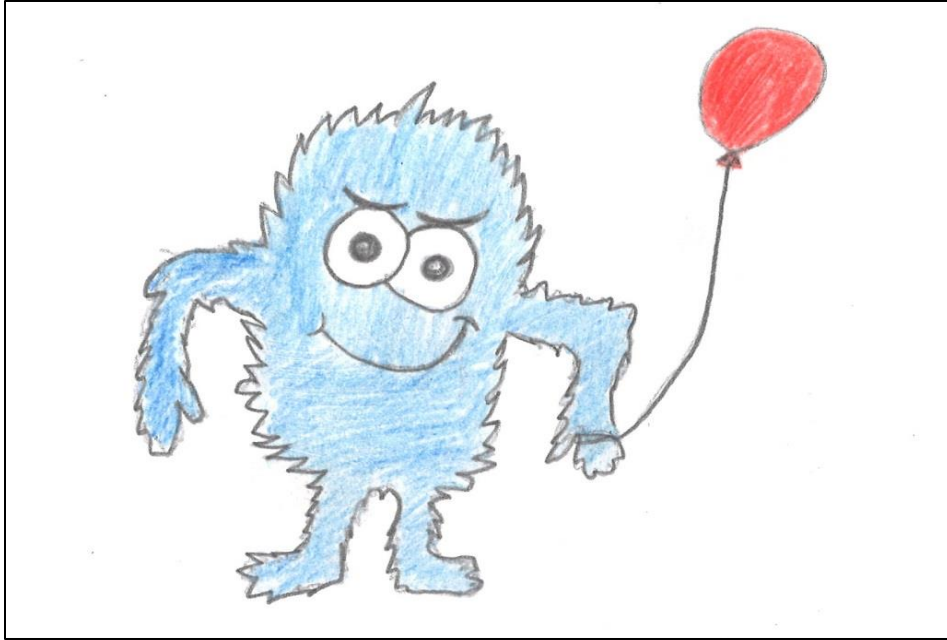

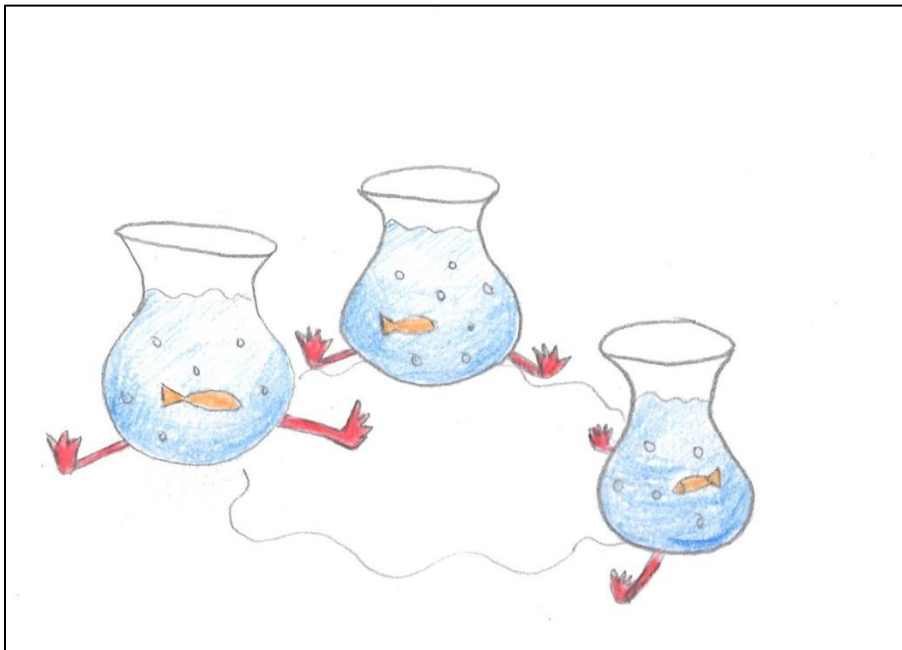
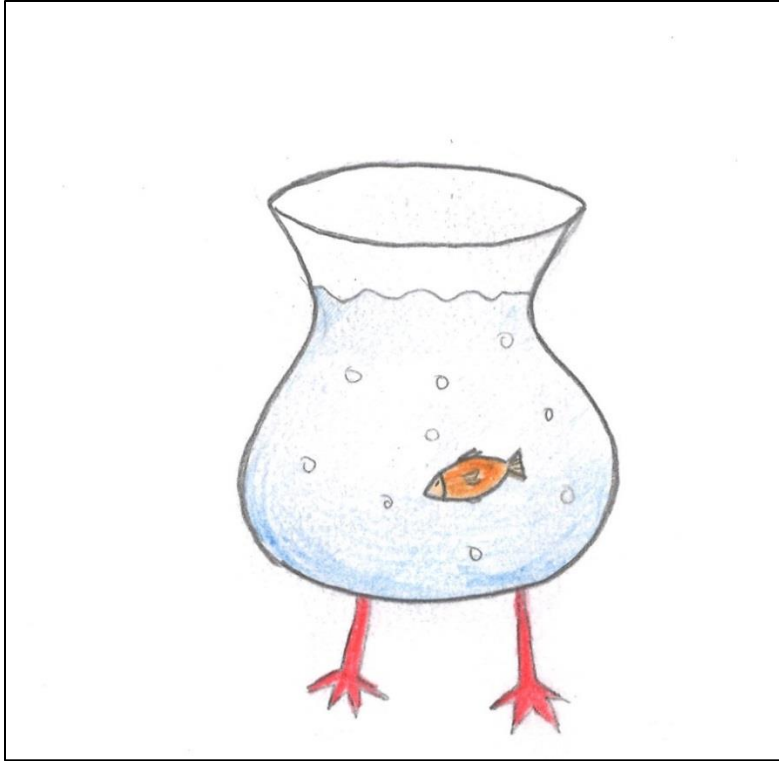

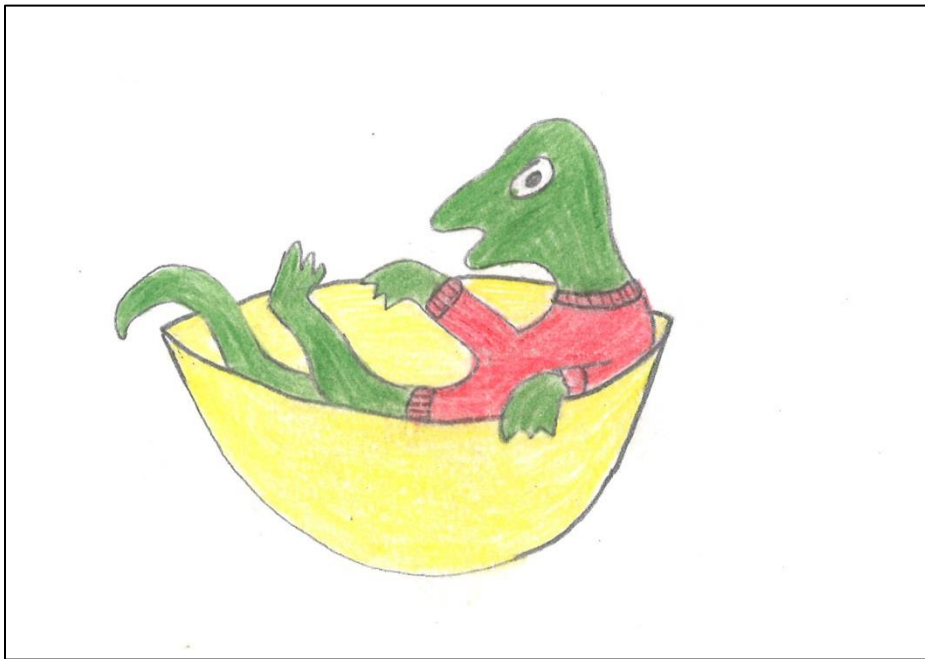

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristiina Vaik

(sünnikuupäev: 16.12.1990)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Eesti keele muutemorfoloogia omandamisest *wug* katse põhjal, mille juhendaja on Virve-Anneli Vihman,

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus 27.05.2014